

**Stockholms universitet
Slaviska institutionen**

**Relationer mellan kvinnor och män i några
noveller hos Strindberg och Tjechov
– en jämförelse**

**Sisela Rosén Ignatkova
Ryska D ht 2006**

handledare: Per-Arne Bodin

Innehåll

Inledning	1
<i>Om ämnesval och syfte</i>	1
<i>Metod och mer om valet av litteratur</i>	2
<i>Uppsatsens struktur</i>	5
I. Bakgrund	7
En förändrad syn på äktenskapet och kvinnans roll	7
Kvinnans ställning i Sverige och Ryssland vid tiden för Giftas	9
<i>Sverige</i>	9
<i>Ryssland</i>	10
Ibsen och Tolstoj orsakar debatt	10
<i>Ibsens Ett dockhem</i>	10
<i>Krejcerova sonata</i>	11
Kände Strindberg och Tjechov till varandra?	13
Författarnas egna äktenskap	14
Giftas	16
II. Jämförelser	18
Äktenskapet som institution	18
Valet av äktenskapspartner	21
Måste man gifta sig?	24
Äktenskapet – en maktkamp?	27
”Kvinnohataren” Strindberg – och Tjechov?	31
<i>”Poprygunja” och ”Ariadna” – misogynya noveller?</i>	32
Enstaka fall eller generella sanningar	40
Kvinnornas emancipation – hur påverkar den äktenskapet	41
Otrohet	44
<i>Damen med hunden</i>	47
Barnen	49
Våld mellan makarna	53
<i>Misshandel hos Tjechov - ”Baby” och ”Pečeneg”</i>	53

Skilsmässa	57
”Duel”	59
Författarens röst i berättelsen	61
III. Slutsatser och sammanfattning	63
Noter	66
Källor och litteratur	68

Relationer mellan kvinnor och män i några noveller av Strindberg och Tjechov – en jämförelse

Inledning

Om ämnesval och syfte

Hos både Strindberg och Tjechov är kärleksrelationer mellan man och kvinna ett viktigt och vanligt tema. De levde ungefär samtidigt, Strindberg 1849-1912 och Tjechov 1860-1904. De var båda två aktiva skribenter/författare under en period då frågan om kvinnans ställning inom familjen och i samhället i stort debatterades livligt. Som jag ser det är Strindberg och Tjechov närapå varandras absoluta motsatser både personlighetsmässigt och som författare. Där Strindberg är emotionell, impulsiv och dramatisk är Tjechov lågmäld, försiktig och lugn, av vissa rentav uppfattad som sval. Ändå levde de i samma tid och skrev om delvis samma frågor och det är därför intressant att försöka hitta likheter och skillnader mellan dem.

I den här uppsatsen vill jag försöka göra en jämförelse mellan de båda författarnas sätt att skildra ämnet kärlek/äktenskap i några av sina noveller. Tjechov använde sig nästan alltid av novellformatet, förutom när han skrev sina pjäser. Det känns därför naturligt att jämföra med Strindbergs bok *Giftas*, som ju också består av noveller och dessutom har äktenskapet som genomgående tema.

Jag tänker här gå igenom några av de idéer som Strindberg tog upp i *Giftas* och göra en jämförelse med Tjechov: kan man hitta samma tankar hos honom eller tyckte de olika om allt? Vilka likheter och skillnader finns i deras sätt att skriva om de här frågorna, i deras beskrivning av personerna och deras handlande? Hur vet man vilka åsikter som är författarnas egna och vilka som bara tillhör personerna i berättelsen?

Den period uppsatsen handlar om har alltid intresserat mig – det hände så otroligt mycket, det var så många nya idéer och rörelser som växte fram. Det är också fascinerande att läsa berättelserna i ljuset av vad som hände sedan; vi sitter ju med facit i hand och vet att det blev revolution i Ryssland inte så långt efter Tjechovs död. Vad hade han tyckt om det, hur hade han agerat? Alla hans frustrerade hjältar och hjältinnor som upplever sina liv som förfelade och bortkastade, hur hade de klarat sig genom det som hände sedan, vem hade emigrerat, vem hade blivit skjuten, vem hade ställt sig på vilken sida? Sverige å andra sidan kom att nästan ensamt hamna utanför många av de största och mest dramatiska händelserna under 1900-talet. Strindberg dog 1912 och hann inte heller han uppleva oktoberrevolutionen eller första världskriget. Både Strindberg och Tjechov hade tankar om att världen en gång skulle bli bättre och ljusare. Vad hade de tyckt om den värld vi lever i idag? Det är en hypotetisk fråga, men det är intressant att ha den i bakhuvudet när man läser deras berättelser.

Metod och mer om valet av litteratur

När det gäller Strindberg har jag utgått ifrån första delen av hans bok, *Giftas I*, inte minst förordet ("Företal") till boken, där han utvecklar de idéer som kommer fram i berättelserna. *Giftas I* (i fortsättningen oftast kallad enbart *Giftas*) består av tolv noveller vilka som redan sagts har äktenskapet som huvudtema. Jag tänker inte i uppsatsen redogöra för handlingen i varje enskild berättelse i detalj. Istället går jag igenom några av de viktigaste frågorna Strindberg tar upp i Företalet och novellerna och ger exempel på citat ur boken för att illustrera hans idéer och sätt att skriva. Jag jämför sedan med de Tjechovnoveller jag läst för att se på likheter och skillnader.

Tjechov höll sig nästan alltid till det korta formatet; det var så han började sin litterära bana och han fortsatte med det. I ungdomen och under studietiden försörjde han sig och den övriga familjen genom att skriva bl.a. korta humoristiska berättelser till olika tidningar. För S:t Petersburgstidskriften *Oskolki* fick han i uppgift att varje vecka skriva en liten kåserande kolumn om människor och händelser han iakttagit när han gått omkring i staden. Dessa kåserier fick vara högst hundra rader långa. Det gjorde att han fick stor övning i att komprimera en text, att snabbt fånga det viktigaste (De M-S, s.38-39). När han blivit känd och många yngre förmågor sände honom sina alster för att få dem kommenterade var ett av de vanligaste råden han gav till dem att förkorta.

Vladimir Nabokov skrev om Tjechov att denne inte hade kunnat skriva några romaner:

”Чехов никогда бы не смог написать настоящий длинный роман – он был спринтером, а не стайером. (...) он мог сохранять его живую прелесть ровно столько, сколько требуется для рассказа, но не мог сохранить детальность, необходимую для длинного и развернутого повествования” (Nabokov, s. 326).

Kanhända är det så.

Strindberg däremot skrev alla möjliga typer av texter, både romaner, noveller, pjäser och annat. Gunnar Jörn har en intressant teori om varför han valde novellformatet för *Giftas*. Greppet med att skriva en rad småberättelser om äktenskapet, ofta med en viss kvinnofientlig attityd, hade redan tagits av flera utomnordiska författare, skriver han (Novellanalyser, s.38-43); t.ex. hade Alphonse Daudet, som Strindberg var intresserad av, 1874 skrivit en novellsamling med just tolv äktenskapshistorier.

De Tjechov-noveller jag har valt att se på tillhör dennes senare period. De jag framför allt använder mig av är: "Agafja" (1886), "Anna na šee" (1895), "Ariadna" (1895), "Baby" (1891), "Dama s sobačkoj" (1899), "Duel" (1891), "Imeniny" (1888), "Pečeneg" (1897), "Poprygunja" (1892), "Skripka Rotšil'da" (1894), "Supruga" (1895), "Učitel' slovesnosti" (1894), "Žena" (1892) och "Ved'ma" (1886). Anledningen till att jag har valt att se på just hans senare berättelser är att jag menar att de är mer genomtänkta och mogna. Jag håller med Carolina De Maegd-Soëp när hon drar en klar skiljelinje mellan den äldre Tjechov ("the mature Chekhov") och den yngre. Hon menar att förändringen kom under åren 1886-88 (De M-S, s.46). Vid denna tid började Tjechov anlitas av mer seriösa tidningar, och inflytelserika kulturpersonligheter lade märke till honom. 1886 fick han ett betydelsefullt brev av författaren Grigorovitj, som uppmanade honom att ta sig tid att skriva mer riktiga berättelser istället för sina många snabbt tillkomna småhistorier (De M-S, s.42). Karaktärerna i hans tidiga berättelser var ofta mer endimensionella, det gällde både kvinnor och män, och man bör därför – menar alltså De Maegd-Soëp och jag med henne - inte generalisera om Tjechovs kvinnosyn endast utifrån dem. Hans tidiga berättelser "...was then determined by the standards of the humorous papers of his day" (...) "The young writer gives a deliberately overcharged picture of both men and women alike" (De M-S, s.18) ¹.

Varför har jag då valt ut just dessa berättelser bland den stora mängd Tjechov skrev under de åren? För det första har jag tagit några av hans mest kända och omdiskuterade noveller ("Ariadna", "Dama s sobačkoj", "Duel", "Poprygunja"). De andra har jag valt för att de har berört mig särskilt och för att de har tagit upp frågor som är relevanta i sammanhanget. De är helt enkelt intressanta att jämföra med

Strindbergs noveller. Det finns som sagt en mängd andra Tjechov-berättelser som också handlar om kärlek och äktenskap, men det finns ingen möjlighet att ta upp alla.

Uppsatsens struktur

Jag börjar med en liten sammanfattning av hur synen på äktenskapet förändrades under 1800-talet i stora drag, för att på så sätt ge en bakgrund till de resonemang som man hittar i framför allt Strindbergs berättelser. Här har jag använt mig av den amerikanska forskaren i familjens historia Stephanie Coontz' bok *Marriage, a History*.

Jag fortsätter sedan med att kort redogöra för hur man såg på äktenskapet och kvinnans ställning i Sverige respektive Ryssland vid den tid Strindberg och Tjechov skrev sina noveller. Ulf Boëthius har en ingående redogörelse för situationen i Sverige i sin bok *Strindberg och kvinnofrågan*. Det är hans bok jag har använt mig av både när det gäller detta och när det gäller Strindberg och *Giftas* över huvud taget.

Uppgifterna om Ryssland har jag hämtat från Richard Stites' bok *The Womens' Liberation Movement in Russia: feminism, nihilism and bolshevism 1860-1930*.

Det leder över till en redogörelse för den debatt som väcktes kring Ibsens respektive Tolstojs verk vid den tiden. Här har jag använt mig dels av Boëthius, dels av den danske litteraturforskaren Peter Ulf Møller, som skrivit boken *Efterspil til Kreutzeronaten – Tolstoj og kønsmoraldebatten i russisk litteratur i 1890erne*.

Efter några biografiska fakta, hämtade från olika håll, går jag sedan över till att se på hur Strindberg och Tjechov närmade sig olika frågor som rör äktenskapet och kärleksrelationer mellan kvinnor och män. Det gäller vilka frågor de tog upp och hur personerna beskrivs, men också i vilken grad författarnas egna åsikter lyser igenom i

berättelserna. Slutligen försöker jag också säga något om de båda författarnas stil och sätt att använda språket. Här har jag dels utgått från mina egna tankar och iakttagelser, dels jämfört med de tolkningar som gjorts av främst De Maegd-Soëp, Boëthius och Møller.

De Maegd-Soëp är den enda utländska monografi jag hittat som särskilt behandlar just ämnet Tjechovs förhållande till kvinnorna. Hon tar upp alla aspekter av frågan; hans relationer till kvinnliga vänner och släktingar, hans eventuella kärleksaffärer, hans brevväxling med kvinnliga läsare, vad han skrivit om kvinnor i brev och anteckningar, och inte minst kvinnorna i hans berättelser. När det gäller den sista delen är jag inte alltid överens med hennes tolkningar, men i övrigt känns boken heltäckande och tillförlitlig. Boëthius bok är standardverket om Strindberg och Giftasproblematiken. Møller är, så vitt jag vet, den ende som verkligen ingående analyserat den ryska debatten som följde på Tolstojs bok *Kreutzersonaten/Krejcerova sonata*.

I de ryska berättelsernas namn och litteraturhänvisningar har jag använt den vedertagna vetenskapliga transkriberingen. När jag skriver om personerna i berättelserna har jag däremot använt vanlig transkribering för skönlitteratur, eftersom den känns lättare och naturligare att läsa.

Jag har valt att som regel ha sidhänvisningarna direkt i texten. När det gäller hänvisningar till *Giftas* skiljer jag mellan förordet (t.ex. Förordet s. 10) och resten av texten. För enkelhetens skull skriver jag genomgående ”*Giftas*” istället för ”*Giftas I*”. I sidhänvisningarna till *Giftas* förkortar jag till ”G”. Ex: (G, s.19). I hänvisningarna till olika Tjechov-berättelser anger jag numret på bandet i hans samlade verk och därefter sidan. Ex: (7, 63). De Maegd-Soëp förkortar jag till De M-S. I vissa fall där det framgår klar vilken bok jag hänvisar till anger jag bara sidnumret.

I. Bakgrund

En förändrad syn på äktenskapet och kvinnans roll

Stephanie Coontz beskriver i sin bok *”Marriage, a History”* hur synen på äktenskapet förändrades i Västeuropa under 1700-talet och fram till slutet av 1800-talet². Enligt henne hängde förändringen nära samman med framväxandet av en marknadsekonomi. Upplysningsidéerna spelade också en stor roll.

Redan i slutet av 1600-talet hade arrangerade äktenskap börjat bli mindre vanliga. Man hade börjat ta större hänsyn till människors egen vilja vid valet av äktenskapspartner. Upplysningen medförde också en mer sekulariserad syn på äktenskapet, det behövde inte vara lika reglerat av kyrkan. Den nya synen på äktenskapet spreds olika snabbt i olika länder och sociala grupper. ”These innovations spread even to Russia”, skriver Coontz (s.146-147). Peter den store genomförde reformer på detta område som på så många andra: 1724 förbjöd han tvångsäktenskap. Båda parterna skulle intyga att de gifte sig av egen vilja.

Det marknadsekonomiska systemet innebar att det blev vanligare med lönearbete. Unga människor blev därmed mindre beroende av sina föräldrar än tidigare och inte lika knutna till en bestämd arbetsgivare. Man kunde därmed gifta sig tidigare. Samtidigt blev kvinnorna mer beroende av sina män. De utförde ofta ett oavlönat arbete i hemmet, medan männen oftare tog arbete ute och bidrog med pengar till hushållet. Sysslorna i hemmet kom alltmer att uppfattas som rent kvinnliga, medan det som hade med annat arbete att göra blev mannens sfär. Mannen blev nu ofta ensam familjeförsörjare.

För familjer i de lägre samhällsklasserna var det inte alltid en katastrof om en kvinna blev med barn tidigt; barnen kunde ganska snart börja arbeta och bidra till försörjningen. Inom medelklassen växte det däremot fram en allt större kontroll över

de ungas uppförande. Eftersom de unga männen där måste studera och/eller praktisera en längre tid innan de kunde få en god försörjning fick de ofta vänta länge med att bilda familj. Det blev därför av stor vikt att få ungdomarna att självmant undertrycka sin sexualitet, särskilt gällde detta flickorna. Det gick till slut så långt att man började säga att kvinnan av naturen saknade sexuella behov. Därmed fick hon moralisk rätt att säga nej till att ha sexuellt umgänge med sin make. Tidigare hade hon varit skyldig att acceptera det. Hon fick nu en viss möjlighet att begränsa antalet graviditeter.

Det formades en bild av kvinnan som god och klok. Hon var obesudlad av den kamp om pengar och makt som rådde utanför det lugna, trygga, kärleksfulla hemmet. Hon kunde snarast vara glad som ”slapp” delta i världen utanför. Å andra sidan blev den kvinna som inte klarade att leva upp till idealbilden desto mer föraktad.

Man började alltmer betona kvinnors och mäns olikheter; de ansågs helt enkelt ha olika uppgifter i livet. Inom äktenskapet skulle de framför allt komplettera varandra. Dessa olikheter gjorde makarna beroende av varandra, vilket man tänkte sig var en nödvändighet för att äktenskapet skulle bevaras.

Kritiker av det känslö- och kärleksbaserade äktenskapet var oroliga för att denna bräckliga grund skulle leda till att fler par önskade skilsmässa. Om kärlek var en förutsättning för att ingå äktenskap skulle man ju kunna motivera en separation av samma skäl. Många tänkte sig att den minsta lilla förändring av kvinnors status i samhället och inom äktenskapet skulle leda till kaos och splittrade familjer. Det fanns dock en omständighet som gjorde det svårt för kvinnor att vänta på den stora kärleken: de flesta var beroende av giftermål för sin försörjning. På motsvarande sätt kände många män sig mer eller mindre tvungna att gifta sig om de ville bli betraktade som respektabla av arbetsgivare, släktingar och andra.

Mot slutet av 1800-talet blev det allt vanligare att unga kvinnor arbetade och levde mer självständigt fram tills de eventuellt gifte sig. Man började allt hetare debattera kvinnors möjlighet till högre utbildning och arbete utanför hemmet.

Kvinnans ställning i Sverige och Ryssland vid tiden för Giftas ³

Sverige

När *Giftas* skrevs hade kvinnorna i Sverige redan fått lika arvsrätt och näringsfrihet. Ogifta kvinnor kunde bli myndiga. Många kvinnor arbetade som lärare, samt vid post- och telegrafverken. Kvinnor fick under mitten av 1800-talet allt större möjligheter till utbildning. Syftet med det var inte i första hand att de lättare skulle kunna arbeta, utan att göra dem till bättre mödrar (Boëthius, s.14). En gift kvinna stod under sin makes målsmannaskap. Hon fick inte arbeta utan hans tillstånd. Mannen hade också ensam bestämmanderätt över barnen. Fram till 1864 hade han i princip rätt att aga hustrun. En fränskild kvinna förlorade sin myndighet igen ifall hon gifte om sig.

Om man ville skilja sig var det inom de mer bemedlade klasserna vanligt med så kallade "Köpenhamnsresor". Det innebar att den ene av makarna gav sig av utomlands och att den som var kvar stämde honom eller henne för att ha förlupit hemmet. På det sättet kunde man få skilsmässa omgående, utan att behöva vänta i något år som man annars fick göra.

På 1860-talet började kvinnors möjligheter till utbildning att debatteras i svenska tidningar. 1870 fick kvinnor rätt att avlägga studentexamen och utbilda sig till läkare. 1873 fick de rätt att avlägga alla akademiska examina utom teologiska och högre juridiska. Däremot fanns det fortsatt begränsningar i deras rätt att få anställning och arbeta med det som de utbildats till.

Ryssland

I 1836 års ryska lag stod det att en kvinna måste lyda sin make, leva med honom i kärlek, respekt och obegränsad lydnad, samt vara "behaglig och öm" mot honom i hans egenskap av familjens överhuvud⁴. En kvinna hade inte lov att arbeta, studera, idka handel eller resa utan sin makes tillstånd. Hon var i princip skyldig att helt och hållet underkasta sig hans vilja i allt, utom i ett fall: om han blev dömd till förvisning i Sibirien behövde hon inte följa med honom dit (Stites, s. 6-7). Det var relativt svårt att skiljas; skäl som accepterades var långvarig impotens (3 år), bevisad otrohet, om den ena maken/makan varit försvunnen i fem år eller om man ville gå i kloster.

Misshandel utgjorde däremot inte skäl för skilsmässa (*Nasilie i social'nye izmenenija*, s.9-10).

Även i Ryssland började en kvinnorörelse liknande den i andra länder gro under 1800-talet. Det var under åren efter Krimkriget som kvinnofrågan kom på tapeten på allvar. Kvinnornas insatser som sjuksystrar under kriget startade diskussioner om att de borde få mer utbildning och större möjligheter att delta i det offentliga livet. Frågan diskuterades mycket och situationen ändrades lite fram och tillbaka under slutet av 1800-talet när det gällde hur aktivt kvinnor fick delta i högre undervisning. Att universitetsutbildning till slut anordnades för kvinnor berodde delvis på att man ville undvika att de istället åkte utomlands och påverkades för mycket av revolutionära idéer där (Stites, s.82).

Ibsen och Tolstoj orsakar debatt

Ibsens Ett dockhem

Under 1870-talet började skönlitteraturen behandla äktenskapsfrågan. Ibsens pjäs "Ett dockhem" väckte stor uppmärksamhet i många länder när den kom 1879, inte minst

förstås i Skandinavien. I Sverige var debatten som mest intensiv i början av 1880, när pjäsen hade premiär i Stockholm, men under flera år efteråt fortsatte man att diskutera den i tidskrifter och böcker. Strindberg irriterade sig på den entusiasm pjäsen väckte hos många kvinnor ("Alla fruar sågo tyranner i sina män", Förordet, s.18), och hade det som ett viktigt tema i *Giftas*. Han menade att pjäsens största förtjänst låg i att frågan om olyckliga äktenskap och möjligheten till skilsmässa började diskuteras på allvar offentligt: "Oaktat allt dumt som skrevs, blev ändock så mycket vunnet, att äktenskapet avslöjades som gudomlig institution, att fordringarne på en absolut sällhet i äktenskapet nedsattes och att skilsmässa mellan oeniga makar äntligen erkändes såsom berättigad" (Förordet, s.18).

Ibsens pjäs följdes av en våg av böcker på temat äktenskapet och kvinnans frigörelse. Man diskuterade kvinnors rätt till arbete, kärlekens respektive pliktens roll inom äktenskapet, prostitution och barnbegränsning.

Tjechov kände till Ibsen redan på 1890-talet, det vet man av brev. Man vet dock inte riktigt vad han egentligen tyckte om Ibsen, eftersom man hittat både negativa och positiva uttalanden i hans brev (Nilsson, s.224-225).

Krejcerova sonata

I Ryssland orsakade böckerna *Krejcerova sonata* av Lev Tolstoj och *Što delat'?* av Tjernysjevskij (1863) en liknande debatt. Peter Ulf Møller har skrivit om hur Tolstojs bok mottogs⁵.

När *Krejcerova sonata* publicerades 1889 väckte den stor uppståndelse. I spåren av den följde en våg av litteratur om sexualmoral och äktenskapet, dessa frågor diskuterades överallt. Innan berättelsen kom i officiellt ryskt tryck hade den länge cirkulerat i form av illegala handskrivna kopior. Tjechov kom tidigt över ett sådant

exemplar, läste den och skickade den vidare till nästa på listan (f.ö. en bror till kompositören Tjajkovskij).

Berättelsen imponerade stort på Tjechov, kanske främst själva den litterära framställningen och det att Tolstoj tog upp ett viktigt ämne. Däremot anmärkte han på att Tolstoj misstog sig angående vissa medicinska fakta, som t.ex. hans beskrivning av syfilis och att kvinnor inte naturligt skulle ha någon könsdrift. Det fanns även andra saker i boken som störde honom, som idéerna om avhållsamhetens fördelar. Med tiden blev han alltmer kritisk till boken, och vändpunkten kom i och med hans resa till Sachalin.

Trots att Tolstojs betydelse för Tjechov var väl känd tog det förvånansvärt lång tid innan litteraturforskarna uppmärksammade hur just *Krejcerova sonata* påverkade honom, skriver Møller. Tjechov deltog inte i debatten öppet genom artiklar eller liknande, men uttryckte sina tankar i brev och indirekt i sina litterära verk genom de åsikter personerna uttrycker och den sympati man kan ana för den ena eller den andra. En rad berättelser som han skrev under den perioden (bl.a. ”Žena”, ”Duel” och ”Baby”) bär spår av debatten kring *Krejcerova sonata*, men den tidens kritiker uppmärksammade det knappt: ”Mange russiske kritikere var på en måde, som kan forundre i dag, blinde for hans små vink og troede, at han ikke havde noget på hjerte”, skriver Møller (s.247). Han menar att föreställningen om att Tjechov var oengagerad är en myt. Tjechov hade visst åsikter, men han var ”i sin egen kunstneriske praksis modstander af direkte moraliseren og forkyndelse”. Berättelsen skulle framställas objektivt: ”Dens budskab måtte ikke stå som kursiverede udsagn i teksten, men skulle diskret melde sig for læseren som en konsekvens af alt det fremstillede” (Møller s.247).

Strindberg läste tydligen *Krejcerova sonata*, eftersom han gav omdömet om den att det var en ”pekoralroman” (*The Moscow Papers*, s.102).

Kände Strindberg och Tjechov till varandra?

Man vet att Tjechov läste och uppskattade Strindberg. År 1899 skriver han i ett brev till E. M. Šavrova, som skickat honom sin översättning av Fröken Julie, att han läst Strindberg flera år tidigare: ”»Графиню Юлию» я читал еще в восьмидесятих годах (или в начале девяностых), она мне знакома, но все же я прочел ее теперь с большим удовольствием”. Han fortsätter: ”Вот если бы Вы перевели рассказы Стриндберга и выпустили в свет целый томик! Это замечательный писатель. Сила не совсем обыкновенная” (*The Moscow Papers*, s.128/brev till E.M. Šavrova 9 maj 1899). Just *Giftas* finns inte nämnd i något av Tjechovs brev. Boken ingick dock i Strindbergs samlade verk, som kom ut i Ryssland i flera upplagor och med olika översättare, så det finns en möjlighet att Tjechov läste den.

Däremot vet man inte om Strindberg läste någonting av Tjechov. Han finns inte omnämnd någonstans i Strindbergs brev (där nämns Turgenev, Dostojevskij, Gorkij och framför allt Tolstoj, men inte Tjechov (*The Moscow Papers*, s.110)). Han ägde inte några böcker av honom och inte heller verkar han ha lånat någon bok av honom på bibliotek (Lindström, *Strindberg och böckerna*⁶) Dock skulle han mycket väl ha kunnat läsa något av honom; flera böcker med berättelser av Tjechov blev publicerade på svenska medan Strindberg ännu levde⁷. Dessutom behärskade ju Strindberg tyska, franska m.fl. språk, som Tjechov fanns översatt till.

Författarnas egna äktenskap

När Strindberg skrev *Giftas* var han i 40-årsåldern, var gift med skådespelerskan Siri von Essen och hade just fått sitt tredje barn. Åtminstone vissa av berättelserna i *Giftas* tros bygga på deras äktenskap, t.ex. ”Reformförsök” och ”Naturhinder” (Boëthius, s.361).

Trots sina aggressiva utfall mot emanciperade kvinnor är det ett faktum att han inte mindre än tre gånger valde att gifta sig just med kvinnor som var självständiga och hade en yrkeskarriär. 1877 gifte han sig med skådespelerskan Siri von Essen, som skilde sig från sin första man. Med henne fick han tre barn: Karin 1880, Greta 1881 och Hans 1884. Paret skilde sig 1891. Mellan 1893 och 1897 var han gift med journalisten Frida Uhl. De fick dottern Kerstin 1894. Slutligen var han gift med skådespelerskan Harriet Bosse 1901-1904, med vilken han 1902 fick dottern Anne-Marie. Hans inställning till starka yrkesverksamma kvinnor måste alltså ha varit dubbel och motsägelsefull. Siri von Essen slutade spela teater på makens begäran; dock längtade hon tillbaka till scenen och återupptog sitt arbete senare. Under flera år bodde paret utomlands, vilket gjorde det svårt för henne att ägna sig åt teatern.

”Giftasnovellerna hade i viss mån karaktären av önskedröm. Strindberg ville att hustrun skulle smittas av hans glada belåtenhet över hur de hade det, sedan barnen och utlandsresan satt stopp för hennes ”emancipationsförsök”. Han hoppades att hon skulle sluta sörja över detta och utan att grubbla acceptera rollen som maka och mor”, skriver Boëthius (s.365).

Tjechov gifte sig sent i livet, i dubbel bemärkelse – han var 41 år när han gifte sig och dog bara några år senare, när han var 44 år. Hans hustru var skådespelerskan Olga Knipper. Tjechov hade starkt kvinnotycke, det framgår tydligt av hans korrespondens

och andras minnesanteckningar. Av både hans egna brev och omgivningens vittnesmål vet man att han var rädd att binda sig och undvek att bli alltför involverad med någon. I ett brev till sin vän Suvorin år 1895 skrev han om äktenskap: ”Я боюсь жены и семейных порядков, которые стеснят меня и в представлении как-то не вяжутся с моею беспорядочностью, но все же это лучше, чем болтаться в море житейском и штормовать в утлой ладье распутства... (brev till Suvorin 10 nov. 1895). Tidigare samma år hade Tjechov skrivit till Suvorin att han väl kunde gifta sig, men på ett villkor: att allt förblev som förut. ”Извольте, я женюсь, если Вы хотите этого. Но мои условия: все должно быть, как было до этого, то есть она должна жить в Москве, а я в деревне и я буду к ней ездить. Счастье же, которое продолжается изо дня в день, от утра до утра – я не выдержу” (brev till Suvorin 23 mars 1895). Mycket tyder på att Tjechov kanske framför allt var rädd för att inte kunna kombinera familjeliv med sitt skrivande.

Sin blivande fru Olga Knipper träffade Tjechov 1898. Han beundrade henne mycket som skådespelerska och de inledde ganska snart en kärleksförbindelse. Trots att Tjechov av breven att döma var mycket förälskad tvekade han att gifta sig. I september 1900 skriver han som svar på ett brev från henne där hon tagit upp frågan: ”По письму твоему судя в общем, ты хочешь и ждешь какого-то объяснения, какого-то длинного разговора – с серьезными лицами, с серьезными последствиями; а я не знаю, что сказать тебе, кроме одного, что я уже говорил тебе 10 000 раз и буду говорить, вероятно, еще долго, т.е. что я тебя люблю – и больше ничего. Если мы теперь не вместе, то виноваты в этом не я и не ты, а бес, вложивший в меня бацилл, а в тебя любовь к искусству” (brev till Knipper 27 sept. 1900). Olga Knipper var besvärad över situationen och ville inte åka och träffa Tjechovs familj under de omständigheterna; hon orkade inte låtsas och ljuga.

Efterhand verkar Tjechov ha vant sig vid tanken på att de skulle gifta sig. Han varnade henne dock med tanke på hans dåliga hälsa: “ (...) ты в моей особе получишь не супруга, а дедушку (...)” (brev till Knipper 16 mars 1901).

Medan Olga fortsatte att arbeta på teatern i Moskva var Tjechov av hälsoskäl tvungen att vistas nere i Jalta. Av breven framgår att båda plågades av att behöva leva åtskilda. Många tyckte det var illa att Olga Knipper levde ett utåtriktat liv i Moskva, medan hennes make stannade ensam och sjuk nere i Jalta. Tjechovs läkare ansåg det skadligt för hans hälsa med dessa ständiga avsked och återföreningar, liksom hans resor till Moskva. Olga Knipper själv ställde sig frågan om hon kanske borde ge upp sin skådespelarkarriär. Till en vän sa Tjechov att det var han själv som hade insisterat på att Olga skulle fortsätta spela teater, att hon skulle ledas vid att gå omkring sysslös hemma i Jalta annars, och Olga visste inte heller om hon skulle klara det (De M-S, s.154-156).

Tjechov ville gärna ha barn: ”А что ты здорова и весела, дуся моя, я очень рад, на душе моей легче. И мне ужасно теперь хочется, чтобы у тебя родился маленький полунемец [Olga Knipper var av tysk härkomst, min anm.], который бы развлекал тебя, наполнял твою жизнь. Надо бы, дусик мой! Ты как думаешь?” skrev han i ett brev till henne (brev 2 november 1901). I mars 1902 fick Olga ett missfall (De M-S, s.156). De fick inte några andra barn tillsammans.

Giftas

Giftas består som sagt egentligen av två böcker: del I som publicerades 1884, och del II, som kom ut 1886. De två delarna skiljer sig en hel del åt när det gäller Strindbergs inställning till kvinnor och äktenskapliga relationer. I den andra delen är Strindberg

mer entydigt negativ till både kvinnor i största allmänhet och äktenskapet som institution.

Till *Giftas I* hör ett "Företal", delvis i form av en intervju mellan "intervjuaren" och "författaren", där Strindberg lägger fram sina idéer. Där ingår också en lista i punktform över "Kvinnans rättigheter".

Strindberg hade umgåtts med planer på en bok med "quinnobilder" eller äktenskapshistorier under några år innan han äntligen satte sig ner och skrev den, men då gick det å andra sidan fort; på någon månad hade han skrivit och skickat in de tolv historier som sedan kom att ingå i *Giftas I*. Företalet skrev han i efterhand (Boëthius ss. 287-289). Han skrev boken medan han och Siri von Essen vistades i Schweiz. Författaren själv var mycket nöjd med sin bok och skrev till sin vän Carl Larsson att den var skriven "från min splitter nyaste synpunkt" (G, s.325, i kommentaren av Boëthius). Han ville ge en allsidig bild av äktenskapsproblemens orsaker, inte bara skildra "undantagsfall", som han menade att t.ex. Ibsen gjorde (Boëthius s. 294-295). I sitt förord beskriver Strindberg utförligt hur han ser på utvecklingen inom det område som rör familjelivet, kvinnans och mannens förhållande till varandra och kvinnans ställning i samhället. Han räknar upp vilka rättigheter och skyldigheter män och kvinnor bör ha och hur äktenskapet som sådant kan förbättras ("Vad som under nuvarande förhållanden kan göras för äktenskapets rimliga förbättrande", förordet s.26). Hans idéer är delvis radikala (t.ex. kvinnlig rösträtt), delvis reaktionära (t. ex. att kvinnorna ska föda barn istället för att arbeta).

Boken vållade stor debatt i Sverige och blev till och med åtalad kort efter utgivningen i den så kallade Giftasprocessen. Det var dock inte Strindbergs idéer i kvinnofrågan som ledde till åtal, utan hans skildring av nattvarden i novellen "Dygdens lön". Strindberg misstänkte kvinnorörelsen för att ligga bakom åtalet, och

blev som ett resultat ännu mer negativt inställd till den, rent av hatisk (Boëthius, s.9). Han friades dock från anklagelsen senare samma år.

Boëthius visar att det i *Giftas* finns mycket av Strindbergs primitivistiska tankar, det vill säga att människan borde leva "naturligt", okonstlat och mer som djuren, att man skulle avskaffa handel och leva på naturhushållning m.m. Det var till och med så att denna fråga i vissa noveller nästan tog överhanden över äktenskapsskildringen (Boëthius, s.389). Det märks kanske främst i novellen "Onaturligt urval". Över huvud taget bestod Strindbergs världsbild av en komplicerad blandning av influenser och idéer från en mängd olika håll. Många av idéerna är intressanta och har mer eller mindre relevans här, men det skulle föra för långt att ta upp dem i den här uppsatsen.

II. Jämförelser

Äktenskapet som institution

"Att lyckliga äktenskap givas, det är ett sällsynt sammanträffande av en hel mängd gynnsamma omständigheter, såsom överensstämmelse i lynnen, smak, fel", skrev Strindberg (Förordet, s.23). "Två människor, till på köpet av motsatta kön, giva varandra det oförsiktiga löftet att hålla ihop hela livet. Äktenskapet vilar sålunda på en orimlighet. Den ena utvecklas hit, den andra dit, och så går det sönder. Eller den ena står stilla, den andra utvecklas, och så går det isär". För att inte förlora sig själva börjar de hata varandra: "Slutligen kunna de komma därhän att de, för att icke blanda bort sin personlighet, av instinkt, av självupphållelsedrift, hata varandras tankar" (Förordet, s.18).

Det äktenskapliga samlivet är hos Strindberg en strid om makten, en strid som vanligtvis kvinnan vinner. Barnen är det som rättfärdigar äktenskapet: "Så kommer barnet! Då blir allting nytt och nu först blir förhållandet skönt, ty den fula egoismen

på tu man hand försvinner. Ett äktenskap utan barn är en ledsam historia och är icke något äktenskap” (Förordet, s. 21). Blir det inga barn av förhållandet försvinner alltså dess mening och en kvinna som inte föder barn är inte någon riktig kvinna: ”En ofruktsam eller barnlös kvinna är mycket att beklaga, men hon blir icke desto mindre en avvikelse från naturen, därför kan hon icke se förhållandet rätt mellan man och kvinna och hennes ord borde icke betyda något” (...) ”En barnlös kvinna är icke en kvinna. Icke heller en man” (Förordet, s.21).

I novellen ”Ersättning” är de unga makarna förälskade i början, men tröttnar snart och börjar irritera sig på varandra. En vän till mannen säger att hans äktenskap var lite ”jolmigt” i början, ”men bara barnen kom, så fick man andas igen!” (G, s.105). Och mycket riktigt, när paret i berättelsen får en liten son blir allting bra mellan dem igen. Mannen blir nästan som nyförälskad i hustrun: ”Och nu flammade allt det gamla, det kära, första gamla upp, och det kom med något nytt, något som han anat men aldrig förstått” (G, s.106). Å andra sidan förändrar inte barnets födelse någonting i berättelsen ”Slitningar”: ”Barnet inverkade icke något på deras förhållande om icke att de nu fingo något att tala om” (G, s.117).

Trots de negativa uttalandena i förordet gav Strindberg en i stort sett positiv bild av äktenskapet som sådant i själva berättelserna: ”I en rad noveller skildrades äktenskapet som ett eftersträvansvärt, paradiskt tillstånd, fyllt av lycka, lekfullhet och glädje”, skriver Boëthius (s.352). I flera av novellerna är det längtan efter ett trevligt, ombonat hem som driver de manliga huvudpersonerna att gifta sig (”Måste”, ”För att bli gift”, ”Otur”). Tanken på de kommande barnen finns med här också.

För Pavel Andrejevitj i Tjechovs novell ”□ena” är också drömmen om det ombonade, trygga hemmet viktigt och det som han längtar efter att få ut av äktenskapet. Flera gånger återkommer han till detta.

”Бывало, в детстве, когда у меня болело что-нибудь, я жался к матери или к няне, и, когда я прятал лицо в складках теплого платья, мне казалось, что я прячусь от боли. Так и теперь почему-то казалось, что от своего беспокойства я могу спрятаться только в этой маленькой комнате, около жены” (7,32).

Hustrun och hemmet står för honom för en trygghet liknande den som han upplevde i barndomen med sin mamma och sin *njanja*.

Hos Strindberg finns samma moderslängtan hos mannen i t.ex. ”Slitningar”. Han sätter sig vid hustruns fötter och lägger sitt huvud i hennes knä. Hon förstår att han har problem: ”-Kunde han tala om det? – Nej! –Han ville bara sitta här hos henne! Så som han satt hos sin mor, en gång, för längesen!” (G, s.127).

Det går inte av Tjechovs berättelser att sluta sig till vad han själv tyckte om äktenskapet som sådant. Han beskriver helt enkelt kärleksrelationer, både inom och utom äktenskapet. De flesta är varken helt olyckliga eller helt lyckliga, utan någonting däremellan. I vissa noveller finns dock ett resonemang kring äktenskapet, till exempel i ”Učitel’ slovesnosti”. Nikitin inväntar ett lämpligt tillfälle att fria till den unga Manjusia. På kvällen, efter att äntligen ha gjort slag i saken, talar han entusiastiskt med sin kollega som han delar bostad med om att denne också borde gifta sig: ”Голубчик, от чего вы не женитесь?” (7, 384). Lustigt nog gjorde Tjechov samma sak i ett brev efter att han gift sig. Till en bekant skrev han: ”Будте здоровы и счастливы. Вы не женаты? Отчего? – Извините за вопрос. Года 2-3 назад я женился и очень рад; мне кажется, что жизнь моя изменилась к лучшему. То,

что пишут обыкновенно про брачную жизнь, совершеннейшее вранье (brev till V.L. Kign-Dedlov, 10 november 1903). Så skriver alltså Tjechov, som själv hade tvekat in i det sista inför att gifta sig.

Det finns även en parallell till ett annat av hans brev. I slutet av novellen *Učitel' slovesnosti* börjar Nikitin känna sig olycklig med äktenskapet. Det är för lugnt och förutsägbart, tråkigt och kvävande. Detta påminner mycket om det Tjechov skrev i det ovan redan citerade brevet till Suvorin i mars 1895: "Счастье же, которое продолжается изо дня в день, от утра до утра – я не выдержу". Kanske var det Nikitins öde som Tjechov var rädd skulle drabba honom själv ifall han gifte sig. Samtidigt förstår man att Nikitin i mycket har sig själv att skylla för att äktenskapet blir en besvikelse; han har överdrivna och naiva förväntningar på evig lycka. Han tror också att lyckan är endast hans egen förtjänst:

"Это счастье - явление вполне естественное, последовательное, логически верное. Я верю в то, что человек есть творец своего счастья, и теперь я беру именно то, что я сам создал. Да, говорю без жеманства, это счастье создал я сам и владею им по праву" (7, 389).

Valet av äktenskapspartner

Strindberg beklagade att många kvinnor inte själva kunde välja vem de skulle gifta sig med, utan måste vänta tills någon behagade fria. I värsta fall fick de ta första bästa: "ty nu är det mannen som har initiativet och flickan sitter och väntar att han skall komma, den rätte, men när den rätte icke kommer, så tar hon den första bäste" (Förordet, s.23). Detta menade han var orsaken till att många män gifte sig av kärlek, medan denna kärlek ofta var obesvarad från kvinnans sida. Samtidigt såg Strindberg ett överläge för kvinnan i detta, eftersom hon därigenom hade makt över mannen.

”Det är ju mannen som ensam har initiativ. Följden blir att han i nästan alla fall är slaven, ty den som älskar är slaven”, säger en vän till den manlige huvudpersonen i novellen ”Otur”. Därefter följer ett biologiskt resonemang:

”Nästan alla äktenskap ingås med kärleken från mannens sida. Så är det i naturen. Hanarne göra angreppet; honan sitter och väntar. Vem? Den som kommer! Och tro du mig, det är kvinnorna som regera världen, fast de icke ha rösträtt. (...) Det är otur att ni råkat på varandra! Otur, min vän!” (G, s.115). Vännen konstaterar att man inte får veta om man passar ihop förrän det är för sent, när man redan har gift sig. ”-Vad skall man göra då? Vad skall man göra? – Man får väl göra som bönderna till sist (...) – Vad göra bönderna då? – De tar reda på t förut!” (G, s.115).

En lösning skulle vara att låta unga män och kvinnor umgås mer fritt med varandra, så att de lättare skulle kunna hitta en äktenskapspartner som de faktiskt passade med. ”Se dig för, innan du väljer och lär känna din fästmö, innan du gifter dig!” är det råd mannen får i början av ”Otur”. ”...men vad hjälpte det? Mannen *väljer* icke sin hustru, ty det valet, det naturliga urvalet, det gör sig i de flesta fall själv”, svarar författaren (G, s.108). När mannen sedan träffar ”den rätta” visar det sig att de passar utomordentligt illa ihop; de tycker olika om i princip allting.

Idealet för Strindberg är när makarna uppriktigt dras till varandra: ”...där båda parterna hava på en gång fattats av tycke för varandra, där finnas de största garantier för lycka” (Förordet, s.23).

Även i Tjechovs berättelser hittar vi ofta äkta makar som är olyckliga därför att de gift sig utan att alls passa ihop. Ibland framgår det klart att de inte själva valt varandra, utan blivit mer eller mindre tvingade in i det, alternativt har gått in i det frivilligt, men på andra grunder än kärlek.

I "Ved'ma" berättar den olyckliga diakonhustrun för en förbiresande hur det gick till:

"Тут прежде в дьячках мой папенька были, а потом, как пришло им время помирать, они, чтоб место за мной осталось, поехали в консисторию и попросили, чтобы ине какого-нибудь неженатого дьячка в женихи прислали. Я и вышла" (4, 102).

I "Baby" har Varvara på grund av fattigdom gift sig med den kutryggige suputen Aljosja. Anna i "Anna na šee" har också gift sig av fattigdom, för att hjälpa sin familj. Om Gurov, den manlige huvudpersonen i "Dama s soba koj", står det att "его женили рано, когда он был еще студентом второго курса" (8,394). Anna Sergeevna, "damen med hunden", berättar om sitt eget giftermål:

"Мне, когда я вышла за него, было двадцать лет, меня томило любопытство, мне хотелось чего-нибудь получше; ведь есть же, - говорила я себе, - другая жизнь. Хотелось пожить!" (8,399).

Å andra sidan är ett giftermål ingått av kärlek inte heller någon garanti för lycka i Tjechovs noveller. I "Učitel' slovesnosti" är Nikitin och Manjusia ömsesidigt förälskade. Allt är perfekt och som det ska vara. Likafullt känner sig Nikitin efter en tid alltmer otillfredsställd och börjar till slut längta bort; han tycker helt enkelt att allt är för lugnt och förutsägbart.

"... для него уже было ясно, что покой потерян, вероятно, навсегда и что в двухэтажном нештукатуренном доме счастье для него уже невозможно" (7, 393). De sista orden i novellen är: "Бежать отсюда, бежать сегодня же, иначе я сойду с ума!" (7, 394).

I "Ariadna" påstår Sjalochin att "U nas v Rossii brak ne po ljubvi preziraetsja" (8,63). Det är svårt att veta om uttalandet stämde med verkligheten eller ej och om

inställningen i Ryssland skilde sig åt från den i andra länder vid den tiden.

Förmodligen fanns det också skillnader beroende på vilket samhällsskikt man tillhörde. I vilket fall verkar det ha varit relativt vanligt förekommande och accepterat att folk gifte sig av andra skäl än kärlek.

Måste man gifta sig?

I Strindbergs lista över ”Kvinnans rättigheter” under punkt 9:0 står att läsa: ”Man och hustru avsluta ett kontrakt, muntligt eller skriftligt om ett förbund på huru lång tid de vilja, som de utan lag eller evangelium, äga rätt upplösa när de behaga” (Förordet s.25-26). Han verkar alltså inte ha sett kyrklig vigsel som nödvändig av religionsmoraliska skäl. Ändå var han kritisk mot den samhällsordning som gjorde att många av ekonomiska orsaker var förhindrade att gifta sig tidigt, något som diskuterades mycket vid den här tiden (Boëthius, s. 308, 313 ff). Detta förhållande gjorde att många antingen måste leva i avhållsamhet i många år eller (männen) gå till prostituerade.

Flera berättelser i *Giftas* tar upp dessa problem, t.ex. ”Dygdens lön”, där den unge Theodor lovat sin mor att leva dygdigt. Under press från inre övertygelser och kyrkans påbud avstår han från kvinnor, vilket leder till att han blir sjuk och dör i förtid. Strindberg ansåg avhållsamhet vara skadlig, främst för män, men även för kvinnor (Boëthius s.305-306, 310). I ”Dygdens lön” tynar alltså den avhållsamme och gudfruktige Theodor bort och dör; ”Men den odygde löjtnanten gifte sig och fick sex barn, och blev major och var lycklig till dagarnes ända” (G, s.61).

Strindberg var inte direkt emot prostitution, även om han betraktade det som en dålig nödlösning så länge samhället lade hinder i vägen för tidiga äktenskap och sexuella förbindelser mellan ogifta (Boëthius s.306). I hans noveller framstår det som mycket

vanligt och normalt att ogifta män går till prostituerade. I "För att bli gift" tar den unge mannen farväl av sitt ungarliv för att börja ett nytt liv som gift. Han "... lade bort allt tråkigt, allt stygt, hela ungarlivens vidriga, abnorma liv med köpta kvinnogunster (...) Han sade farväl åt den gamla liggsoffan som åt något orent, och han såg ännu spåren av den sista flickans knäppkängor på överdraget" (G, s.75). I "Måste" står det om magister Blom att han skötte sitt arbete exemplariskt, "och i sitt enskilda liv var han utan vank. Betalade sin hyra på dagen, åt aldrig på kredit och gick till "kvinnor" en gång i veckan" (G, s.85).

"Любить непременно чистых – это эгоизм; искать в женщине того, чего во мне нет, - это не любовь, а обожание, потому что любить надо равных себе", skrev Tjechov i sina anteckningar (*Zapisnye knizjki*, s.24). Här hade alltså han och Strindberg en liknande åsikt.

I flera av Tjechovs berättelser förs resonemang omkring huruvida det är nödvändigt att gifta sig eller om det går lika bra att leva ihop ändå. I "Ariadna" säger Sjamochin: "Здесь не заграница, а Россия матушка, приходится подумать о законном браке. Конечно, увлечение уже прошло, любви прежней нет и в помине, но, как бы ни было, я обязан на ней жениться" (8, 85).

I "Duel" förekommer ett resonemang kring äktenskapet. Ivan Andreitj Laevskij och Nadezjda Fjodorovna lever ihop utan att vara gifta, Nadezjda Fjodorovna har dessutom förlupit sin make. Deras fria förbindelse kommenteras försiktigt av Laevskijs vän Samojlenko:

"Конечно, вы не венчаны (...) но ведь это не ваша вина, и к тому же... надо быть без предрассудков и стоять на уровне современных идей. Я сам стою за

гражданский брак, да... Но, по-моему, если раз сошлись, то надо жить до самой смерти” (6,376).

Han kan alltså acceptera ett icke-religiöst äktenskap – men det ska ändå helst vara för hela livet. Det kyrkliga äktenskapet förespråkas av en bekant till paret, Marja Konstantinovna. Hon accepterar motvilligt att umgås med Nadezjda Fjodorovna trots dennas syndiga leverne – men är samtidigt rädd att det ska ha dåligt inflytande på hennes barn. När hon får höra att Nadezjda Fjodorovnas make dött blir hon glad och lättad:

”Итак, вы свободны, дорогая. Вы можете теперь высоко держать голову и смело глядеть людям в глаза. Отныне бог и люди благословят ваш союз с Иваном Андреичем” (6, 421).

När Nadezjda Fjodorovna svarar att hon inte förstår varför det skulle vara nödvändigt; då förlorar de ju sin frihet, blir Marja Konstantinovna upprörd och kan knappt tro sina öron. Tålmodigt och medlidsamt förklarar hon för Nadezjda Fjodorovna att hon är en synderska:

”Вы нарушили обет, который дали мужу перед алтарем. Вы соблазнили прекрасного молодого человека, который, быть может, если бы не встретился с вами, взял бы себе законную подругу жизни (...).”

Hon menar att det alltid är kvinnan som är den skyldiga – för att hon förstår bättre: ”Мужчины (...) не понимают многого, но женщина все понимает. От нее все зависит” (6, 423).

Ingen av personerna i ”Duel” verkar dock företräda Tjechovs egna åsikter. Det finns ingenting som tyder på att Tjechov skulle ha ansett äktenskapet nödvändigt av religiösa eller andra moraliska skäl.

Prostitution nämns inte i de Tjechovnoveller som diskuteras i den här uppsatsen⁸.

Äktenskapet – en maktkamp

Strindberg såg äktenskapet som en kamp mellan mannen och kvinnan, där kvinnan ofta avgick med segern. Hon var inte alls förtryckt; tvärtom hade hon det bra som blev försörjd. Som Boëthius skriver finns det en motsägelse i *Giftas*: trots att Strindberg hävdade att kvinnan var den som hade makten i familjen är det i flera av novellerna mannen som bestämmer, t.ex. i ”Ett dockhem”, och det framgår att Strindberg är nöjd med den ordningen (Boëthius, s. 340-342).

En viktig frågeställning hos Strindberg är hur arbets- och ansvarsfördelningen ska vara mellan kvinnan och mannen, inte minst vem som ska ha kontrollen över hushållets ekonomi.

Novellen ”Naturhinder” slutar med att kvinnan tvingas ge upp sitt arbete när hon blir med barn för andra gången. Hon upplever att hon blivit mannens slavinna. Men Strindberg gör klart sin inställning:

”Icke desto mindre har frun hand om huset och mannen lämnar vart enda öre under hennes nycklar. När han vill ha en cigarr, så kommer han och håller ett långt tal, innan han vågar sticka fram med sin anhållan. Hon nekar inte, aldrig, men han känner det ändå lite genant att tigga om slantarne (...) Men hon påstår fortfarande att hon är hans slavinna, hon är det ändå, och det är hennes enda tröst i bedrövelsen, stackars liten!” (G, s.143-144).

Strindberg menade att den manlige huvudpersonen i Ibsens ”Ett dockhem”, Helmer, inte alls betedde sig klandervärt mot sin hustru Nora som det ansågs, tvärtom: han ”visar henne öppet förtroende i allt, till och med i bankens affärer”, medan hon däremot ”aldrig talar om något för honom” (Förordet, s.13-14). I Strindbergs eget ”Dockhem” lever mannen och hustrun Gurli lyckliga i många år, tills hustrun får en

väninna som intalar henne att hon bara varit sin mans hushållerska och att deras äktenskap varit dåligt. Gurli sänder maken en bok som ”ska ge dig svaret på alla frågor” – och det visar sig vara Ibsens ”Ett dockhem”. Mannen försöker sedan argumentera mot pjäsen – på samma sätt som Strindberg själv – och få hustrun att förstå att de visst inte haft det som i Ibsens pjäs, tvärtom har de varit lyckliga.

Dålig ekonomi är ofta ett problem för makarna i Strindbergs noveller. Mannen tjänar lite och han och/eller hans fru har svårt att hålla nere utgifterna. De tvingas ta lån från olika håll och får svårt att betala tillbaka sina skulder. I ”För att bli gift” är det hustruns föräldrar och syskon som äter och dricker upp mannens pengar.

Bristen på pengar och det att mannen måste arbeta hela tiden gör att paret börjar bråka om allting. Sensmoralen är dock den att det egentligen inte är vare sig mannens eller hustruns fel, utan samhällets: ”Hon hade gift sig för att bli gift, och det hade han med, kunde han neka det? Därför hade de det som de hade´t. Det kunde ingen människa hjälpa! Det kunde inte fan hjälpa – under nuvarande förhållanden!” (G, s.80).

I ”Otur” är det mannen som hela tiden viker sig för hustruns önskningar hellre än att bråka. Hon är nyckfull och visar missnöje med det ena efter det andra tills han blir tvungen att avstå från allt han tycker om. Istället får han passa upp på hustrun och hennes vänner.

Även i Tjechovs noveller förekommer dessa teman, om än inte alls lika ofta som hos Strindberg. Ett exempel är ”Žena”.

Berättarjaget är maken, Pavel Andreitj. Han och hustrun, Natalja Gavrilovna/Natalie, lever sedan några år tillbaka självständiga liv på var sin våning på godset. De hälsar artigt på varandra när de ses, mycket mer är det inte. Natalja Gavrilovna verkar nöjd med detta, men Pavel Andreitj saknar sin hustru trots deras gräl och hennes kyla.

Novellen börjar med att Pavel Andreitj får reda på att hungersnöd råder i en närliggande by. Han tänker att han borde göra något, men vet inte hur han ska organisera hjälpen; han litar bara till sin egen förmåga och tror inte andra vara kapabla till något som helst, allra minst hans fru:

”...потому что кроме меня, как я был убежден, в этом уезде положительно некому было помочь голодающим. Окружали меня люди необразованные, неразвитые, равнодушные, в громадном большинстве нечестные или же честные, но взбалмошные и несерьезные, как, например, моя жена” (7,7).

Snart upptäcker han dock att arbetet med att hjälpa de hungrande redan pågår för fullt – utan honom. Hans hustru har redan tillsammans med några andra tagit tag i saken. Pavel Andreitj blir sårad över att saker försiggår i hans hus utan hans vetskap och är dessutom rädd, enligt honom själv, att de inte ska klara av den uppgift de åtagit sig. Natalja Gavrilovna försöker få maken att låta henne hålla på med arbetet i fred, och när hon inte lyckas blir hon utom sig och skriker att hon hellre går i kloster eller hamnar på dårhus än stannar hos honom, att hon avundas de hungrande bönderna:

”...потому что они не живут с таким человеком, как вы. Они честны и свободны, а я, по вашей милости, туняядица, погибаю в праздности, ем ваш хлеб, трачу ваши деньги и плачу вам своею свободой и какою-то верностью, которая никому не нужна” (7, 25).

Pavel Andreitj talar overseende med hustrun som till ett barn:

”...я не могу допустить, чтобы такое трудное, сложное и ответственное дело, как организация помощи, находилось в одних только ваших руках. Вы женщина, вы неопытны, незнакомы с жизнью, слишком доверчивы и экспансивны” (7,27).

När han tar med sig alla hennes papper som rör insamlingen är hon förtvivlad och uppgiven: ”–Берите все! Это все, что оставалось у меня в жизни... Отнимайте последнее” (7, 28). Hans reaktion blir: ”-Какой вы еще ребенок, Natalie! Ай-ай!” (7, 29). Hustrun låter sig inte tröstas. Pavel Andreitj förstår att han egentligen inte vet vem hon är:

”Жены своей я никогда не знал и потому никогда не знал, о чем и как с нею говорить” (...) Когда в своих столкновениях с нею я пытался определить, что она за человек, то моя психология не шла дальше таких определений, как взбалмошная, несерьезная, несчастный характер, бабья логика – и для меня, казалось, этого было совершенно достаточно” (7,31).

Novellen slutar med att mannen förstår att han haft fel och ändrar sig till att bli mer som hustrun och de andra i hans närhet vill. Det är alltså raka motsatsen till sensmoralen i *Giftas*.

Ett par andra av Tjechovs berättelser som tar upp problemet med pengar är ”Anna na šeje” och ”Supruga”. I den förstnämnda är den 18-åriga Anna i början rädd att be sin mycket äldre make om pengar, men efter att ha gjort succé vid en välgörenhetsbal ändras allt. Genom att med hjälp av sin skönhet och ungdom ha charmat makens överordnade får hon makt över honom. Hon börjar vara ute och roa sig hela tiden och göra av med pengar. I början av novellen kan man känna sympati för den mycket unga flickan som gifter sig med en mycket äldre man, som dessutom är tråkig och uppblåst. I slutet blir hon dock mindre sympatisk, eftersom hon överger sin fattiga pappa och sina lillebröder och bara tänker på att roa sig.

I ”Supruga” bedrar Olga Dmitrievna sin man och är allmänt osympatisk. Ingenting återstår av deras förhållande, tänker mannen, ingenting ”...если не считать истерик, визга, попреков, угроз и лжи, наглой, изменнической лжи...” (8, 7). Mannen får

veta att Olga har en älskare, men när han storsint utan större förebråelser erbjuder henne skilsmässa vill hon inte gå med på det. Istället vill hon resa till älskaren, leva med honom ett tag och sedan återvända till maken. Hon vill nämligen inte förlora sin ställning, och dessutom misstänker hon att älskaren kommer att tröttna på henne så småningom. ”Так я тебя выгоню из дому!”, utbrister mannen. ”Увидим-с! – сказала она и вышла” (8, 10). Mannen undrar trött för sig själv varför han låter henne hunsas honom.

Dessa två berättelser är lite ”strindbergska”, om man med det menar dels temat, dels att det främst är kvinnan som är den som handlar förkastligt – även om mannen i ”Anna na šeje” som sagt inte framstår som särskilt sympatisk han heller.

”Kvinnohataren” Strindberg – och Tjechov?

I Sverige ”vet” alla att Strindberg var kvinnohatare, vare därmed hur det vill. Som redan sagts uttryckte han motstridiga åsikter om allt möjligt, däribland även kvinnofrågan. Tveklöst är att vissa verk, som t.ex. *Giftas II*, *Fadren* och andra innehåller många negativa ord om kvinnor, liksom många av hans brev och andra texter gör. Men även Tjechov har av en del uppfattats som kvinnohatare. Sophie Lafitte skriver t.ex. i sin bok *Tjechov i bilder och dokument*: ”När allt kommer omkring var Tjechov kanske i ännu högre grad kvinnohatare än människohatare. I hans galleri av kvinnogestalter möter man bara rovfåglar, giftormar och så några få milda, passiva offer” (Lafitte, s.204).

I Tjechovs brev och anteckningar kan man hitta en del nedvärderande uttalanden om kvinnor. De Maegd-Soëp menar att de som tar dessa uttalanden som intäkt för att han var misogyn ser på frågan för enkelspårigt; man hittar så många olika och motsägelsefulla uttalanden hos Tjechov att man inte kan dra någon enkel slutsats (De

M-S, s.86). Jag är av samma mening. De positiva skildringarna av kvinnor i hans berättelser och pjäser är alltför många. Lika motsägelsefullt som Tjechov uttryckte sig om kvinnor kunde han för övrigt uttrycka sig om andra saker.

Även hans handlingar talar för att han tyckte om kvinnor: han hade många kvinnliga vänner som han uppskattade, han hjälpte många skådespelerskor när de ville börja sin bana, han stöttade kvinnliga författare med råd och kontakter, han gav ekonomiskt bistånd till kvinnliga studenter o.s.v. (De M-S, s.94-95). Många kvinnliga läsare skrev till honom och tackade för att han skrev så inkännande om kvinnors situation – även om också motsatsen förekom, att de klagade på att han beskrev dem negativt.

”Poprygunja” och ”Ariadna” – misogyny noveller?

Två noveller som ofta anses misogyna är ”Poprygunja” och ”Ariadna”. Jag tänker därför gå lite noggrannare in på dem.

I ”Poprygunja” arbetar den stackars Dymov från morgon till kväll medan hans lättsinniga fru, Olga Ivanovna, ständigt bjuder hem gäster, roar sig och bedrar honom och inte förstår förrän han är död vilken god och duktig make hon haft. Dymov är en skicklig och samvetsgrann läkare som arbetar mycket men tjänar lite. ”Что еще можно про него сказать?” frågar berättaren retoriskt (7,51).

Olga Ivanovna och hennes vänner däremot är alla ”...не совсем обыкновенные люди. Каждый из них был чем-нибудь замечателен и немножко известен, имел уже имя и считался знаменитостью или же хотя и не был еще знаменит, но зато подавал блестящие надежды” (7,51).

Dessa människor kommer knappt ihåg att läkare ens existerar förrän de själva råkar bli sjuka. Olga Ivanovna håller på med allt möjligt: hon målar, spelar piano, sjunger o.s.v., men framför allt är hon duktig på att ständigt lära känna nya talangfulla

människor. ”Для чего?”, frågar berättarrösten (7,55). Olga talar väl om Dymov inför gästerna, men behandlar honom samtidigt nonchalant och tanklöst.

På sommaren åker Olga flodbåt tillsammans med Rjabovskij, en konstnärsvän och hennes lärare i målning. Olga tycker att han är en enastående, genialisk konstnär. Rjabovskij förklarar henne sin kärlek uppe på däck i månens sken och hon låter sig förföras. ”А ДЫМОВ?” frågar hon osäkert. Rjabovskij verkar helt oförstående: ”Что ДЫМОВ? Почему ДЫМОВ? Какое мне дело до ДЫМОВА? Волга, луна, красота, моя любовь, мой восторг, а никакого нет ДЫМОВА...” (7,61). De två inleder ett förhållande, men Rjabovskij tröttnar snart. Så småningom förstår Dymov hur det står till, men förebrår inte hustrun, utan uthärdar i det tysta. Enda skillnaden mot förut är att han arbetar ännu mer än tidigare. En kväll berättar han glad och stolt och iklädd frack för Olga att han just försvarat sin doktorsavhandling.

”Видно было по его блаженному, сияющему лицу, что если бы Ольга Ивановна поделила с ним его радость и торжество, то он простил бы ей все (...) но она не понимала, что значит приват-доцентура и общая патология, к тому же боялась опоздать в театр и ничего не сказала” (7,69).

När Olga upptäcker att Rjabovskij i sin tur bedrar henne bestämmer hon att nu får det vara slut, nu ska hon börja ett nytt liv med Dymov. Men när hon kommer hem samma kväll har Dymov blivit svårt sjuk i difteri.

”Ей вдруг стало до боли жаль Дымова, его безграничной любви к ней, его молодой жизни и даже этой его осиротелой постели, на которой он давно уже не спал, и вспоминалась ей его обычная, кроткая, покорная улыбка” (7,72).

Hon tänker att hans sjukdom är Guds straff för att hon bedragit maken och lovar sig själv att om Dymov blir frisk ska hon älska honom och vara trogen. Hon kan inte längre minnas den första lyckliga tiden med Rjabovskij, ”...а помнила только, что

она из пустой прихоти, из баловства, вся, с руками и с ногами, вымазалась во что-то грязное, липкое, от чего никогда уж не отмоешься...” (7,73).

När det står klart att Dymov kommer att dö hyllar hans bästa vän honom och säger att han var den bästa av dem alla: ”Это, если всех нас сравнить с ним, был великий, необыкновенный человек”! (7, 75) Och han anklagar Olga Ivanovna för att hon låtit maken slita för hennes skull och inte stöttat honom. När hon till slut rusar in i rummet där Dymov ligger är det redan för sent, han är död.

Historien om Ariadna berättas i form av ett samtal mellan två passagerare på en båt. Berättarjaget får höra historien av Ivan Ilitj Sjamochin, vars resällskap nämnda dam är. Sjamochin inleder genast samtalet på ämnena kärlek och kvinnor.

Vi män blir besvikna på kvinnorna därför att vi idealiserar dem och väntar oss för mycket, säger han: ”Мы хотим, чтобы существа, которые рожают нас и наших детей, были выше нас, выше всего на свете” (8,63). Så småningom blir man besviken, inleder förbindelse med någon ny kvinna, blir åter besviken, o.s.v., och börjar till slut se ner på kvinnor i allmänhet. Han berättar sedan om sin kärlekshistoria med Ariadna.

Ariadna var syster till en granne till Sjamochin hemma i byn, och han blev häftigt förälskad i henne på grund av hennes yttre och – som han trodde – inre skönhet.

Ariadna visste om hans kärlek och ville gärna besvara den, ”Ведь это так поэтично!” (8, 67), men kunde inte: ”Но любить по-настоящему, как я, она не могла, так как была холодна и уже достаточно испорчена” (8,67). Ariadnas bror får besök av en vän, Lubkov, som de börjar tillbringa mycket tid tillsammans med. Lubkov undrar varför Sjamochin inte har inlett något förhållande med Ariadna trots att hon verkar ha känslor för honom. Han har en mer prosaisk syn på kvinnor än vad Sjamochin har:

”Пусть Ариадна Григорьевна, как вы говорите, поэтична и возвышенна, но это не значит, что она должна быть вне законов природы” (8,70).

Mycket riktigt blir det Lubkov som istället lägger an på henne och Sjamochin blir förtvivlad. Han vill inte acceptera att det fysiska i ett förhållande ska spela så stor roll: ”...неужели я, культурный человек, одаренный сложною духовною организацией, должен объяснить свое сильное влечение к женщине только тем, что формы тела у нее иные, чем у меня?” (8,72). Han vill inte tro att människan fortfarande är så djurisk.

Ariadna och Lubkov reser iväg utomlands, och efter någon tid åker Sjamochin också dit. Lubkov har inga pengar, så Sjamochin mer eller mindre försörjer honom och Ariadna hela tiden. I början intalar han sig att det kanske trots allt inte är något mellan de två, men efter en tid får han veta av Lubkov att det ändå är så. Med drömmen om ”den rena kvinnan” krossad återvänder Sjamochin hastigt till Ryssland. Några månader senare skriver Ariadna till honom att hon är mycket olycklig och bönfäller honom att komma tillbaka till Italien och rädda henne. Lubkov är inte längre där. Istället inleder hon och Sjamochin ett förhållande. I början är han oerhört lycklig, men snart infinner sig vardagen och bekymren.

När Sjamochin ska beskriva Ariadna som person för berättarjaget är det ingen särskilt positiv bild han ger: hennes främsta egenskap, säger han, är slughet: ”Она хитрила постоянно, каждую минуту, повидимому без всякой надобности, а как бы по инстинкту” (8,82). Hon förolämpar Sjamochin, hon är vidskeplig, tycker om tjurfäktning, blir arg när misstänkta brottlingar blir benådade, hon slösar med pengar... ”Мало-помалу я охладел к ней и стал стыдиться нашей связи” (8,84).

Även Ariadna tröttnar till slut och går med på att fara till Ryssland. Novellen slutar med att huvudpersonerna anländer till Jalta, där Sjamochin en tid senare glatt

annonserar att Ariadna nog – förhoppningsvis! – tänker gifta sig med en adelsman:
 ”если у нее наладится с князем, то ведь это значит свобода (...)!” ”О, если бы!”
 (8,88).

Bland annat den danske litteraturforskaren Peter Ulf Møller har kallat ”Poprygunja”,
 ”Supruga” och ”Ariadna” kvinnofientliga: ”...den gruppe misogyne, næsten
 strindbergske fortællinger, med hvilke Čechov så at sige genoprettede balancen i sin
 fremstilling af kønnes kamp” (Møller, s.262). Jag håller inte med honom här. Det
 finns även en lång rad av osympatiska och klandervärda män i Tjechovs berättelser.
 Några få berättelser med osympatiska kvinnor menar jag inte räcker för att man ska
 kunna kalla dem misogyna. Berättarjaget i ”Ariadna” ställer för övrigt själv frågan
 ”...зачем обобщать, зачем по одной Ариадне судить обо всех женщинах?” (8,86)
 – vilket också Møller påpekar. I både ”Poprygunja” och ”Ariadna” finns vid sidan av
 den kvinnliga huvudpersonen även osympatiska män: i ”Poprygunja” – Rjabovskij, i
 ”Ariadna” - Lubkov.

Sympatin i de här berättelserna ligger hos mannen i berättelsen, särskilt förstås i
 ”Poprygunja”, där Dymov är en bättre människa än sin hustru på alla sätt. Ändå
 menar jag att Tjechov här, liksom ofta annars, beskriver även den felande parten med
 en sorts förståelse eller medkänsla. I ”Жена” var det mannen som betedde sig idiotiskt,
 här är det kvinnan. I ”Poprygunja” förstår man, genom att författaren låter oss se
 hennes tankar, att Olga Ivanovna handlar av dumhet snarare än elakhet. Liksom Pavel
 Andreevitj i ”Жена” förstår hon till slut att hon haft fel. Hon skäms oerhört och ångrar
 sitt handlande. I ”Ariadna” får vi bara Sjamochins perspektiv, Ariadna skildras
 utifrån, men om vi lutar på hans berättelse och tolkning – som verkar bekräftas av

berättarjagets intryck i slutet av novellen - är hon mer odelat osympatisk än Olga Ivanovna.

När det gäller "Poprygunja" är det dessutom inte bara en äktenskapsskildring; inte minst handlar den, som jag förstår det, om läkarens arbetsvillkor och motsättningen mellan artister/konstnärer å ena sidan och naturvetare/ingenjörer å den andra. Det är inte bara Olga Ivanovna som inte förstår och uppskattar det hennes man håller på med; det gäller alla hennes artistvänner och kanske människor i allmänhet. Läkaren sliter för en låg lön, riskerar sitt liv när han utsätter sig för smitta, utför hjältedåd i det tysta. Man kan jämföra med Tjechovs novell "Passa i 1-go klassa", där det konstateras att brottslingar och aktriser lätt når berömmelse, medan skickliga ingenjörer och professorer sällan gör det.

Sjamochin i "Ariadna" uttrycker delvis åsikter som stämmer överens med Strindbergs i dennes förord till *Giftas*; man får nästan känslan av att Sjamochin kunde ha läst det. Det gäller t.ex. resonemanget kring bondkvinnor respektive borgarkvinnor. Strindberg skriver att kvinnofrågan bara rör "kulturkvinnan"; hos bönderna är den löst, i och med att de arbetar tillsammans sida vid sida; "Kan den ene skriva så kan den andre räkna" (...) Kulturkvinnan är däremot fördärvad precis som mannen" (Förordet, s.11-12). Sjamochin tar upp samma sak:

"Пока только в деревнях женщина не отстает от мужчины (...) там она так же мыслит, чувствует и так же усердно борется с природой во имя культуры, как и мужчина"; borgarkvinnan däremot "давно уже отстала" och håller på att förstöras (8,85). Och inte nog med det, hon är riktigt farlig:

"Эта отсталость интеллигентной женщины угрожает культуре серьезной опасностью; в своем регрессивном движении она старается увлечь за собой мужчину и задерживает его движение вперед" (8,86).

Berättarjaget invänder här och tycker att Sjamochin är orättvis. ”Но Шамохин едва слушал меня и недоверчиво улыбался. Это был уже страстный, убежденный женоненавистник” (8,86).

Ytterligare en ”strindbergsk” idé som Sjamochin framför är den att kvinnor ska sluta förvänta sig att männen ska vara chevalereska mot dem (Strindberg kallade detta för ”det vedervärdiga hyckleri, som kallas galanteri, eller artighet mot damerna” (Förordet, s.25):

”Внушайте девочке с пеленок, что мужчина, прежде всего, не кавалер и не жених, а ее ближний, равный ей во всем” (8,86) (...) Если мужчина подает даме стул или поднимает оброненный платок, то пусть и она платит ему тем же” (8,87).

”Skolorna skola vara gemensamma för gossar och flickor, så att de båda könen tidigt lära känna varandra, och icke som nu, att gossarne gå och inbilla sig att flickorna äro änglar, och flickorna tro att gossarne äro riddare”, skriver Strindberg (Förordet, s.24).

Även här har Sjamochin samma åsikt: ”Нужно, чтобы девочки воспитывались и учились вместе с мальчиками, чтобы те и другие были всегда вместе” (8,86).

Sjamochin hävdar att orsaken till den uppkomna situationen är den bristfälliga utbildning kvinnor vid den tiden fick. Borgarkvinnornas hela utbildning går ut på att lära sig attrahera män. Samtidigt får han det att låta som om kvinnan själv frivilligt av bekvämlighet avstår från utbildning:

”Приучайте ее логически мыслить, обобщать и не уверяйте ее, что ее мозг весит меньше мужского и что поэтому она может быть равнодушна к наукам, искусствам, вообще культурным задачам” (8,86).

Som Møller konstaterar (s. 262-264) är ”Ariadna” delvis en parodi på *Krejcerova sonata*, men man kan alltså även hitta tankar som påminner om dem i Strindbergs *Giftas*.

Carolina De Maegd-Soëp kallar “Ariadna” för ”the writer’s program with regard to women’s emancipation” och skriver att Sjamochin uttalar sig “in favor of the equal education of both sexes” (De M-S, s.238). Hon hänvisar sedan till citatet: “Уже одно стремление женщин к образованию и равноправию полов (...) я понимаю как стремление к справедливости” (8,86) – men det är inte Sjamochin som säger detta, utan berättarjaget, som här tvärtom opponerar mot Sjamochins åsikter. Hur som helst användes tydligen detta – vad jag förstår – citat vid ett tillfälle för att stödja kvinnors utbildning: ”That Chekhov himself supported this view is shown in the permission he gave to the organizers of the *Bestuzhev Courses* to use a quote from *Ariadna* as the epigraph in a collection of essays to mark the 25th anniversary of the higher courses for women. This he confirmed in a letter to the editor (...).

”Строки из «Ариадны» возьмите, пожалуйста; этим Вы ничего не доставите мне, кроме большого удовольствия, не говорю уже о том, как бы мне хотелось самому участвовать в сборнике (De M-S, s.238; Tjechov-citatet ur brev till F.D. Batjuškov 9 juni 1902).

Inte minst det sista anser jag visar att ”Ariadna” inte behöver tolkas som en misogyn berättelse. Eftersom Tjechov var ense med novellens berättarröst i den här frågan, kan man nog anta att det gällde hela vägen, och att han upplevde samma trötthet inför att lyssna på Sjamochin som berättarrösten gör.

Enstaka fall eller generella sanningar

En skillnad mellan novellerna i *Giftas* och Tjechovs senare berättelser är den, att medan historierna hos Strindberg utgör ”bevis” för hur kvinnor och män generellt beter sig, är det hos Tjechov snarare fråga om berättelser om olika enskilda individer, som främst representerar sig själva. Dessutom finns hos honom ofta andra typer av konflikter och problem parallellt med själva kärlekstemat (vilket det i och för sig även gör i vissa *Giftas*noveller också). Man kan ta ”Skripka Rot©il´da” som exempel.

Huvudpersonen är Jakov, tillverkare av likkistor, men även violinist på sin fritid. Hans olycka är att han inte ser vad han har i livet; istället grämer han sig över alla de pengar han kunde ha tjänat om han hade gjort så istället för så. Varje helgdag är t.ex. en förlorad dag, en förlust, eftersom han inte får arbeta då. Hustrun Marfa finns där i bakgrunden, som något han knappt lägger märke till.

När hon plötsligt en dag blir svårt sjuk börjar Jakov tänka på henne och inse att han behandlat henne väldigt dåligt. Hon har arbetat hårt vid hans sida och skött om honom, medan han aldrig visat någon ömhet mot henne. Han blir illa till mods när han förstår att Marfa faktiskt ser döden som en lättnad:

”Лицо у нее было розовое от жара, необыкновенно ясное и радостное (...) Похоже было на то, как будто она в самом деле умирала и была рада, что, наконец, уходит навеки из этой избы, от гробов, от Якова... И она глядела в потолок и шевелила губами, и выражение у нее было счастливое, точно она видела смерть, свою избавительницу, и шепталась с ней” (7, 358).

Det står helt klart att det är mannen som är den felande. Ändå har Jakov, liksom så ofta hos Tjechov, en del förmildrande drag: han ångrar sig när han inser att han handlat fel, inte bara gentemot hustrun utan även mot juden Rotschild, som han retat sig på och även slagit vid ett tillfälle. Trots Jakovs negativa egenskaper kan läsaren

känna sympati med honom till slut eftersom vi får följa hans sätt att tänka och ser att han egentligen inte gjort något av ren elakhet, utan av tanklöshet och dumhet.

Äktenskapshistorien är alltså inte det enda temat i berättelsen; jämsides med det finns Jakovs oförmåga att glädjas över det han har och hans ilska mot Rotschild, som till slut får överta Jakovs fiol och ge namn åt hela novellen.

Något liknande gäller för novellen ”□ena”: även här är den äktenskapliga konflikten ett huvudtema, men ett lika viktigt parallellt tema är Pavel Andreitjs livssyn och förhållningssätt till människor i allmänhet. I hans fall är problemet att han bara litar till sig själv, att han hittar brister hos alla andra. Det hindrar honom från att bli omtyckt och från att leva som han egentligen skulle vilja.

Flera av berättelserna i *Giftas* skulle nästan kunna handla om samma par, medan Tjechovs är mer individer. Boëthius kommenterar detta: ”Vidare är det i hög grad ovisst huruvida novellerna verkligen går tillbaka på ett antal ”fall”, och i vilken utsträckning de i så fall gör detta. I ett stort antal noveller skymtar inslag från Strindbergs eget och hans föräldrars äktenskap” (Boëthius s.296).

När jag läser Tjechov får jag intrycket att könstillhörigheten hos personerna i hans noveller inte alltid har så stor betydelse, utan att det mer handlar om olika individer som råkar vara män eller kvinnor. Strindberg skildrar tvärtom i hög utsträckning sina personer utifrån deras kön. De antas ”av naturen” ha olika läggning och förutsättningar, de resonerar och reagerar på olika sätt.

Kvinnornas emancipation – hur påverkar den äktenskapet

Strindberg angav en rad olika faktorer som kunde påverka ett äktenskap negativt: de allmänna samhällsförhållandena, ekonomiska problem, makarnas personligheter,

tillfälligheter, men det fanns en faktor som ständigt återkom: emancipationen. ”Endast en orsak tycktes generellt verkande: kvinnans emancipationssträvanden. Hustruns frigörelseförsök ledde utan undantag till ”slitningar” (Boëthius, s.297). Jämställdhet för kvinnan gick enligt Strindberg inte att förena med hennes huvuduppgift, som var att föda barn.

”Reformförsök”, ”Naturhinder”, ”Ett dockhem” och ”Slitningar” har alla som sensmoral att den äktenskapliga lyckan infinner sig när kvinnan ger upp sina emancipationsförsök och enbart ägnar sig åt man och barn (Boëthius, s. 361-362). I novellerna finner sig kvinnan till slut till rätta med detta och hon och mannen börjar leva harmoniskt med varandra. Ett exempel ur ”Slitningar”: mannen upptäcker att han tycker mer om sin hustru när hon slutar argumentera med honom och inte längre orkar hålla jämn takt med honom intellektuellt:

”Det kvinnliga hos henne, som nu är så litet aktat (...) den naturkraft kvinnan fått, bröt nu fram. Den föll som värmen från en kvällsbrasa över barnen, som solsken över mannen och som friden över hemmet (...) han upptäckte att hans tankar vunnit i styrka sedan han upphört att genast prata fram dem; och han tyckte sig ha vunnit mer i det tysta bifallet, den vänliga nickan (...) han var ensam nu, men mera ensam förr, ty då rönt han stundom motsägelser som bara väckte tvivel” (G, s.124).

Strindberg var kritisk till Ibsens tanke att den äktenskapliga gemenskapen borde vara mer ”själslig” och ”etisk”. Dels uppfattade han det som att det skulle ske på den sexuella kärlekens bekostnad, dels ansåg han inte att en ökad andlig intressegemenskap mellan makar var önskvärd (Boëthius s. 329-333). Mannen och kvinnan skulle endast förenas i sitt intresse för barnen och hemmet; då blev det mindre konflikter mellan dem. Strindberg hade därför inte mycket till övers för tanken

att kvinnorna borde få bättre utbildning eller att de skulle arbeta utanför hemmet, inte ens de kvinnor som var barnlösa (Boëthius, s. 334-336).

I de här frågorna verkar Tjechov i stort sett ha haft rakt motsatt uppfattning mot Strindberg: "In a similar way to that of his favourite characters, Chekhov put into words the modern view that woman must be the true companion and friend of man, and that their relationship must be based on a meaningful communion and a mutual respect" (De M-S, s.22). Han var positivt inställd till att kvinnor skulle utbilda sig och arbeta. Överhuvud taget ansåg han att arbete i någon form var en viktig del av livets mening, både för kvinnor och män. "In the author's view, in order to realize a better life men and women alike had to develop their spiritual and intellectual qualities" (De M-S, s.60). En kvinnotyp som ofta förekommer hos honom är den idealistiska, hon som vill ha ett mål att arbeta för, en idé att leva efter, något som gör livet mer intressant och omväxlande. Hos Tjechov är det ofta någon form av arbete eller socialt engagemang, men det kan även vara den hängivna och självupoffrande kärleken till en man (t.ex. i "Veročka"). Det sistnämnda är dock hos honom bara en möjlig livsuppgift bland andra, inte kvinnans enda, förutbestämda kall, som t.ex. Tolstoj och Strindberg menade att det borde vara.

Natalja Gavrilovna i "□ena" uttrycker för sin make en djup frustration över sin påtvingade sysslolöshet:

"Есть такая нравственность и такой закон, чтобы молодая, здоровая, самолюбивая женщина проводила свою жизнь в праздности, в тоске, в постоянном страхе и получала бы за это стол и квартиру от человека, которого она не любит" (7,33).

Om sin insamling till de hungrande bönderna säger hon: "Теперь я ухватилась за это и ожила, я счастлива... Мне кажется, в этом я нашла способ, как оправдать

свою жизнь” (7,34). Vi vet inte hur Natalja Gavrilovna skulle ha känt ifall hon hade haft barn, om det skulle ha räckt för att göra hennes liv meningsfullt.

De Maegd-Soöp skriver att Tjechov framför allt betonade kvinnors rätt till utbildning, medan de andra frågorna som rörde kvinnors rättigheter intresserade honom mindre (De M-S, s.17). Här var alltså Strindberg mer radikal, eftersom han i sitt ”Företal” förespråkade kvinnlig rösträtt.

Otrohet

I förordet till *Giftas* tar Strindberg även upp ämnet otrohet. Han gör detaljerade jämförelser med djurens värld och berättar om polygama och monogama relationer bland olika djurarter. Han funderar på ifall ”de ganska vanliga fall av polygami man ser bland männen” kommer sig av ”anlag ifrån förgångna utvecklingsstadier”: ”Huru än må vara så är det ett ledsamt fall i ett äktenskap, ty det är en bruten överenskommelse och stör förtroendet”. Men det är värre ändå om en kvinna bedrar sin make än tvärtom, ansåg Strindberg, eftersom maken i det fallet kan tvingas att ofrivilligt försörja en annan mans barn, ”och det är en osnygg form av stöld” (Förordet, s.20). Strindberg var också av åsikten att bondkvinnor bedrog sina män mer sällan än vad kvinnor ur andra samhällslager gjorde, eftersom de arbetade så mycket att de helt enkelt inte hade tid.

I *Giftas* beskrivs otrohet i t.ex. ”Otur”, där mannen så småningom förstår att hustrun är honom otrogen, och då själv börjar ta sig älskarinnor. Hustrun i novellen beskrivs allmänt i negativa ordval, men hennes promiskuitet får ändå en biologisk förklaring, som därmed på sätt och vis fråntar henne ansvaret:

”Är hon lastbar? Nej, det är natur hos henne att vara polyandrist”, säger en vän. ”Ja, det var en förklaring, trodde också herr Ernst, men någon tröst var det inte!” (G, s.115).

Strindberg verkar intressera sig för frågan ur biologisk synpunkt snarare än moralisk.

Tjechov skrev ofta om otrohet i sina noveller, både konkret sådan och sådan som bara äger rum i tankarna hos någon av personerna. Oftast är det hos honom kvinnan som är otrogen. Tjechovs otrogna kvinnor kommer från alla samhällsklasser, inklusive bondeklassen (huruvida de ryska bondkvinnorna hade mer tid över till sådant än de svenska eller om det berodde på annat förtäljer inte historien).

I ”Agaf´ja” har den unge Savka en oemotståndlig dragningskraft på kvinnorna i byn. Den här natten är det den relativt nygifta Agafja som han stämt träff med vid floden. När berättaren (novellen är skriven i jagform) säger att han borde vara försiktig med sina kvinnohistorier lägger Savka ansvaret på kvinnorna: ”Я говорил бабам, не слушаются...” (4, 131). Att Agafja kan råka illa ut om hennes man kommer på henne tar han lätt på. Berättaren däremot tycker synd om henne. Vi får inte veta hurdan hennes man är, om han är en bra person eller inte och varför Agafja är beredd att vara otrogen.

I ”Baby” är den unga Varvara ute och ränner med karlar på kvällarna. När hennes svägerska upptäcker det skrattar Varvara och förklarar sitt handlande:

”Грех, так грех, а лучше пускай гром убьет, чем такая жизнь. Я молодая, здоровая, а муж у меня горбатый, постылый (...) польстилась на Алешкино богатство и попала в неволю, как рыба в вершу, и легче мне было бы с гадюкой спать, чем с этим Алешкой поршивым” (6, 369).

Tjechov tar i flera berättelser upp kvinnans rent fysiska motvilja mot mannen som ett äktenskapligt problem, oftast för att hon inte gift sig av kärlek. Det beskrivs t.ex. i "Ved' ma" och i "Anna na šeje". På bröllopsdagen, när de nygifta åker iväg med tåget, tänker Anna om sin mer än 30 år äldre man:

"Он улыбался своими маленькими глазками. И она тоже улыбалась, волнуясь от мысли, что этот человек может каждую минуту поцеловать ее своими полными, влажными губами и что она уже не имеет права отказаться ему в этом" (8, 13).

Just den detaljen har jag inte sett hos Strindberg i *Giftas*. Kanske var det ett problem som Tjechov stötte på i sitt arbete som läkare; man kan tänka sig att en del kvinnor berättade om sådana känslor i samband med det.

I "Poprygunja" bedrar Olga Ivanovna som sagt sin man med konstnären Rjabovskij. Under scenen när denne förför henne försöker hon tänka på sin man Dymov, men allt därhemma känns så futtigt: "В самом деле: что Дымов? почему Дымов? какое ей дело до Дымова? Да существует ли он в природе и не сон ли он только?" (7, 61). Hon och Rjabovskij känner sig som konstnärer stå över andra, "vanliga" människor, de har rätt till sin kärlek. Men lyckan varar inte länge. Rjabovskij tröttnar ganska snart och börjar irritera sig på Olga. När hon kommer hem vet hon inte om hon ska bekänna allt för maken eller dölja det:

"...когда она увидела широкую, кроткую, счастливую улыбку и блестящие радостные глаза, она почувствовала, что скрывать от этого человека так же подло, отвратительно и так же невозможно и не под силу ей, как оклеветать, украсть или убить" (7,65-66) – men så klarar hon inte att berätta ändå, hon skäms för mycket. När Dymov så småningom ändå får reda på vad som pågår förebrår han

henne inte, utan lider i det tysta. När hon är förtvivlad över älskarens kyla försöker Dymov trösta. Slutligen blir Olga själv bedragen i sin tur av Rjabovskij.

Damen med hunden

Tjechovs kanske mest kända novell, ”Damen med hunden”/ ”Dama s soba koj”, är en berättelse om otrohet. Dmitrij Dmitritj Gurov och Anna Sergeevna, ”damen med hunden”, träffas nere i kurorten Jalta. Hon har rest dit ensam, maken ska eventuellt komma efter senare. Självt är Gurov sedan tidig ungdom gift med en äldre kvinna. Han har varit otrogen mot henne länge och med många olika kvinnor. Efter alla sina kvinnohistorier är han fullt medveten om att varje förbindelse som i början känns lätt och spännande efter en tid blir komplicerad och tyngande; ”Но при всякой новой встрече с интересною женщиной этот опыт как-то ускользал из памяти” (8,395). Några samvetsförebåelser gentemot hustrun för sin otrohet verkar han inte ha. Han och Anna Sergeevna börjar umgås, och några dagar senare inträffar det som Gurov siktat till; Anna låter sig förföras på sitt hotellrum.

Anna reagerar annorlunda än de andra kvinnor Gurov haft kärleksmöten med:

”Анна Сергеевна, эта «дама с собачкой», к тому, что произошло, отнеслась как-то особенно, очень серьезно, точно к своему падению, - так казалось, и это было странно и некстати. (...) Нехорошо, - сказала она. -Вы же первый меня не уважаете теперь” (8,398). ”Я дурная, низкая женщина, я себя презираю и об оправдании не думаю. Я не мужа обманула, а самое себя”, säger hon upprört (8,399).

Gurov blir uttråkad och illa till mods av hennes starka självförebåelser, ”...его раздражал наивный тон, это покаяние, такое неожиданное и неуместное” (8,399), men han lyckas lugna henne. De fortsätter trots allt att träffas varje dag, och

Anna Sergeevna upprepar gång på gång sin oro för att Gurov kanske föraktar henne. Vi får inte veta hur han känner inför detta, ifall han fortsätter att irritera sig. Anna måste lämna Jalta eftersom mannen blivit sjuk. ”Это хорошо, что я уезжаю”, säger hon, ”Это сама судьба” (8, 401). Gurov upplever hennes avresa som att han vaknar upp ur en dröm.

Väl tillbaka i sitt vanliga liv i Moskva tänker han att han snart ska glömma Anna, men tvärtom tänker han på henne allt mer och hans liv tycks honom tråkigt och meningslöst. Till slut söker han upp Anna i staden där hon bor. Båda reagerar starkt när de träffas: ”...когда Гуров взглянул на нее, то сердце у него сжалось, и он понял ясно, что для него теперь на всем свете нет ближе, дороже и важнее человека” (8,406).

De börjar ha regelbundna kärleksmöten på ett hotell i Moskva. Gurov upplever det som att han lever två parallella liv; ett som han lever inför andra och ett hemligt med Anna, och att det sanna, riktiga livet är det han har tillsammans med henne, medan det offentliga livet består av lögn. Han tänker om Anna att hon är den enda kvinnan han någonsin har älskat, men han vet inte varför hon älskar honom; ”Он всегда казался женщинам не тем, кем был” (8, 410). Novellen slutar med att de båda tillsammans funderar på hur deras framtid egentligen ser ut, om det inte finns någon lösning:

”И казалось, что еще немного – и решение будет найдено, и тогда начнется новая, прекрасная жизнь; и обоим было ясно, что до конца еще далеко-далеко и что самое сложное и трудное только еще начинается” (8,410).

Annas och Gurovs respektive makar finns nästan inte närvarande i berättelsen och den lilla beskrivning som finns av dem är i stort sett negativ. Det är lätt för läsaren att känna sympati för det älskande paret istället och tycka synd om dem för att de inte får leva ihop. Ingen vet dock om deras kärlek skulle kvarstå ifall de fick möjlighet att

gifta sig och visa sig med varandra öppet. Både Anna och Gurov är ganska vaga i konturerna och det är osäkert vad det egentligen är som gör dem så fästa vid varandra. Man märker inte av något fördömande från berättarens sida, men han ger oss inte heller något större hopp om ett lyckligt slut.

Det är svårt att märka något direkt fördömande eller moraliserande från Tjechovs sida över otrohet i sig. Den beskrivs som något negativt i de fall där den orsakar sorg hos den bedragne maken/makan och han/hon beskrivs med sympati, som Dymov i ”Poprygunja”. Ibland, som i ”Dama s sobačkoj”, kommer de bedragna makarna knappt in i berättelsen och läsaren kan därför förhålla sig ganska likgiltig till dem. I vissa fall är den bedragne en dålig människa, som Varvaras man i ”Baby” eller diakonen i ”Ved´ma” (i ”Ved´ma” förekommer en halvt påbörjad otrohetsscen, som avbryts eftersom mannen kommer in), och läsaren upprörs därför mindre av otroheten. Ofta beskrivs den som ett resultat av att personen ifråga lever i ett olyckligt äktenskap.

Barnen

Jag har inte märkt att Tjechov skulle beskriva kvinnlig otrohet som värre än manlig. Problemet som Strindberg tar upp med att bedragna män skulle råka bli tvungna att försörja en annan mans barn, undviker Tjechov vanligtvis genom att de otrogna kvinnorna i hans berättelser helt enkelt inte blir med barn. Man kan fundera över varför det är så; kanske kan det helt enkelt bero på det faktum att han själv inte hade några barn, medan det var en viktig fråga för Strindberg, som fick fem barn med tre olika fruar. Å andra sidan kan man tycka att Tjechov borde ha varit väl medveten om problemet genom sitt arbete som läkare. Hur som helst gör det att han kan koncentrera

berättandet till att enbart handla om känslorna mellan mannen och kvinnan och han ”slipper ifrån” en rad svårigheter.

I «Ariadna” tänker i alla fall Sjamochin på gravida kvinnor medan han reser ifrån henne och Lubkov:

”Всю дорогу почему-то я воображал Ариадну беременной, и она была мне противна, и все женщины, которых я видел в вагонах и на станциях, казались мне почему-то беременными и были тоже противны и жалки” (8,79).

Längre fram, när han själv blivit Ariadnas älskare, har han modifierat sin inställning lite:

”Я не люблю беременности и родов, но теперь уже мечтал иногда о ребенке, который был бы хотя формальным оправданием этой нашей жизни ” (8,84).

Det är en nästan ”strindbergsk” tanke. Men Ariadna blir inte gravid, vare sig med Lubkov eller med Sjamochin. Gravida blir inte heller Olga Ivanovna i ”Poprygunja”, Olga Dmitrievna i ”Supruga” eller Anna Sergeevna i ”Dama s sobačkoj” – vare sig med sina män eller med sina älskare. De få kvinnor som ändå har barn har oftast bara ett (t.ex. Masjenka och Sofja i ”Baby”), och i flera fall dör dessutom barnet tidigt, i ”Imeniny” redan vid förlossningen.

Över huvud taget är barnen mer sällan en källa till konflikt mellan makarna i Tjechovs noveller, medan de ofta är det hos Strindberg.

I ”Otur” vill inte hustrun ha barn: ”På hösten märktes spår av blivande barnskap. Frun blev ond, ond på sin man, på sig själv. Men hon snörde sig och gick ut i världen ända i det längsta. De två sista månaderna var hon rasande. Detta skulle aldrig få hända mer!” (G, s.111). När hon en kväll kommer hem berusad vill hon gå in och kyssa barnet, men mannen hindrar henne: ”-Du går inte dit! – Vem förbjuder mig? – Jag! Du är full, ditt luder!” (G, s.113).

Ändå fortsätter de att leva ihop år efter år, trots att båda har andra historier vid sidan om: ”Bryta; nej det kunde han ej för barnet. Och dessutom, han kunde icke leva utan henne” (G, s.114).

I ”Ett Dockhem” grälar paret om barnens uppfostran och arbetsfördelningen: ”Gör jag något viktigt utan att fråga dig till råds! Va? Men du, du uppfostrar dina barn efter ditt huvud!” utbrister mannen (G, s.155).

I ”Naturhinder” är kvinnan utbildad och van att arbeta och försörja sig själv. Hon gifter sig, men vill inte ha barn: ”Men inga barn skulle det vara. Det skulle bli ett andligt äktenskap på det rätta sättet, och världen skulle se att kvinnan också var ett själiskt väsen och icke någon hona” (G, s.137). Men med barn blir hon förstås, även om hon först tror att det är bråck (det är för övrigt något som återkommer hos Strindberg, att kvinnan inte genast förstår att hon är gravid, utan tror att det är något annat; i ”Reformförsök” tror kvinnan att det i tur och ordning är bakterier, förkylning, fetma eller en ”växt”). Liksom hustrun i ”Otur” blir kvinnan i ”Naturhinder” arg på maken.

”Vad hon var ond! Ond på honom, ty det var bestämt bara elakhet av honom! Hur skulle det gå med henne, med hennes framtid. De måste sätta bort barnet på ett barnhus. Så hade Rousseau gjort. Han var ett dumhuvud för övrigt, men i den punkten hade han rätt” (G, s.142).

I Giftasberättelserna låter författaren oss förstå att kvinnorna oroar sig i onödan över sina graviditeter; när barnet väl kommer faller saker och ting på sin plats. Tjechov däremot beskriver denna oro med förståelse och insikt i novellen ”Imeniny”. Oron visar sig dessutom vara befogad; det slutar illa, barnet dör vid förlossningen.

Den kvinnliga huvudpersonen, Olga Michajlovna, är i sjunde månaden. Hon är utmattad, men tillåter sig inte att ge efter av pliktskäl gentemot sina gäster, som

kommit för att fira hennes makes namnsdag. Man anar Tjechovs kritik av omgivningens konventioner, i hans egenskap av läkare: ”...корсет, который она надела, чтобы скрыть от гостей свою беременность, утомили ее до изнеможения” (6, 180).

Varken maken eller gästerna verkar tänka på att hon skulle kunna behöva vila, men hon själv skonar sig inte heller:

”Никто не понимал, что все эти мелочи были мучительны для хозяйки, да и трудно было понять, так как Ольга Михайловна все время приветливо улыбалась и болтала вздор” (6, 201).

Olga Michajlovna går och tänker på det barn hon väntar. När hon går förbi trädgårdsmästarens hus sitter dennes likaså gravida hustru där; hon väntar sitt femte barn.

”Обе женщине молча как будто понимали друг друга. –Страшно родить в первый раз, - сказала Ольга Михайловна подумав, -мне все кажется, что я не перенесу, умру. – И мне представлялось, да вот жива же... Мало ли чего! Варвара, беременная уже в пятый раз и опытная, глядела на свою барыню несколько свысока и говорила с нею наставительном тоном, а Ольга Михайловна невольно чувствовала ее авторитет; ей хотелось говорить о своем страхе, о ребенке, об ощущениях, но она боялась, чтобы это не показалось Варваре мелочным и наивным” (6,196).

Tjechov beskriver sedan själva förlossningen ganska ingående och realistiskt, särskilt Olga Michajlovnas egen upplevelse av den.

Tjechov har skrivit en rad fina berättelser om barn t.ex. ”Van’ka” och ”Griša” (båda från 1886), men då skriver han ur barnets perspektiv. Han hade ju, liksom vi alla,

erfarenhet av att vara barn självt; däremot hade han inte erfarenhet av att vara förälder. Frågan är om han valde bort ämnet medvetet eller om det bara råkade bli så. I vilket fall kan man nog med säkerhet säga att Tjechov inte delade Strindbergs uppfattning att ett äktenskap utan barn inte var något riktigt sådant.

Hos Strindberg leder däremot i stort sett varje förhållande till barn. I ”Kärlek och spannmål” förhörs den unge mannen av den stränge blivande svärfadern om hur han tänker sig försörjningen.

”Du tror att giftas är bara att flytta ihop och fjollas! Nej, min gosse, det blir barn på nio månader, och barn skola ha mat och kläder! – Det behöver inte blir barn med detsamma; när man älskar varann *som vi*, farbror, *som vi*... - Hur fan älskar ni varann då? – *Hur vi* älskar varann? – Han lade handen på sitt västuppslag... - Blir det inte barn när man älskar varann som ni? Stolle!” (G, s.63). Och barn blir det förstås.

Våld mellan makarna

Om man med våld menar både psykiskt och fysiskt sådant skulle man nog kunna säga att Strindberg ofta beskriver psykisk misshandel från kvinnans sida, om man räknar in lynnighet, anklagelser, känslomässig utpressning och liknande. Om fysiskt våld skriver han i förordet till *Giftas* att det förstås förekommer att bönder slår sina kvinnor, men att det även kan vara tvärtom, ty ”Den starkare rår alltid, han må vara man eller kvinna” (Förordet, s.11).

Misshandel hos Tjechov - ”Baby” och ”Pečeneg”

Tjechov å sin sida skriver ganska ofta om fysisk misshandel, för det mesta från mannens sida gentemot hustrun, och hans medkänsla verkar här ligga hos kvinnan. Han skriver om det i t.ex. ”Baby”, där det finns en detaljerad misshandelsscen.

Den yttre ramen för berättelsen är att en man (Matvej Savvitj) med en liten pojke i 7-årsåldern (Kuzja) under en resa övernattar i en liten by hos en bondfamilj. På kvällen sitter Matvej Savvitj och berättar sin historia för mannen i huset, Djudja. Djudja har två söner; Fjodor, som är gift med Sofja ("некрасивая и болезненная баба") och den kutryggige Aljosja, gift med Varvara, "которую взяли из бедной семьи" (6,359). De två sonhustrurna lyssnar också till Matvej Savvitjs berättelse, fast håller sig i bakgrunden.

Matvej Savvitj är inte far till den lille pojken Kuzja, visar det sig. Han är istället son till Matvej Savvitjs granne Vasja och dennes hustru Masjenka. Vasja blev dock inkallad i kriget och Masjenka blev ensam hemma med barnet. Efterhand börjar Matvej Savvitj och grannfrun umgås, och så går det som det går. Han förklarar det så här:

"На этом свете от женского пола много зла и всякой пакости. Не только мы, грешные, но и святые мужи совращались. Машенька меня от себя не отвдила. Вместо того чтоб мужа помнить и себя соблюдать, она меня полюбила". (...) "Потерял я разум и начал объяснять ей свои любовные чувства..." (6, 362).

Han ser alltså inte någon större skuld hos sig själv, utan det var Masjenka som förledde honom att tappa huvudet. När Vasja ett par år senare kommer hem har Matvej Savvitj redan hunnit tröttna på Masjenka. Men hon vill inte leva med sin make: "Легко ли... Я его никогда не любила и неволей за него пошла. Мать велела" (6, 363). Hon envisas med att hon älskar Matvej Savvitj och vill leva bara med honom. Vasja blir förkrossad när han efter hemkomsten får höra att hustrun inte vill leva med honom. Han är beredd att förlåta allt, bara Masjenka låtsas som om inget hänt. Men hon gråter och klänger på Matvej Savvitj och säger att hon inte kan leva utan honom. "Эка подлая!". blir den manlige åhöraren Djudjas reaktion (6,365).

En dag rusar Masjenka in till Matvej där han står och håller på med ett betsel. Hon gråter förtvivlat: ”Не могу жить с постылым, сил моих нет! Если не любишь, то лучше убей”. Sinnet rinner på Matvej Savvitj och han börjar slå henne med betslet. Då kommer Vasja springande och skriker att han ska sluta – men börjar istället också misshandla Masjenka med slag och sparkar:

”Я осерчал и ударил ее раза два уздечкой, а в это время вбегает в калитку Вася и кричит отчаянным голосом: «Не бей! не бей!» А сам подбежал и, словно очумел, размахнулся и давай бить ее кулаками изо всей силы, потом повалил на землю и ну топтать ногами; я стал оборонять, а он схватил вожжи и давай вожжами. Бьет и все, как жеребенок, повизгивает: ги-ги-ги!” (6,365).

Här får vi höra de kvinnliga åhörarnas reaktion: ”-Взять вожжи, да тебя бы так... – проворчала Варвара, отходя. – Извели нашу сестру, проклятые...” (6,365). Djudja ropar åt henne att tåga.

Matvej berättar slutet på historien: dagen efter misshandeln av Masjenka dör Vasja plötsligt. Snart börjar ryktet gå att det kanske inte var en naturlig död. När man undersöker saken upptäcker man att han dött av arsenik. Vi läsare vet att Vasja kvällen innan hade utbrustit att han önskade att han vore död. Man kan alltså misstänka att det var självmord. Men Matvej Savvitj kommer till rätten för att vittna och han berättar att Masjenka inte älskade sin man, och att hon ”с характером была...” (6, 366). Masjenka blir dömd till 13 års straffarbete i Sibirien. ”Допрыгалась баба, наказал бог...”, blir Matvej Savvitjs reaktion. Masjenka når aldrig fram till Sibirien, utan dör av sjukdom på vägen. ”Собаке собачья и смерть”, kommenterar Djudja (6,367).

Trots att Masjenka varit otrogen mot sin man och denne framstår som en ganska bra person, bortsett från misshandeln, är det uppenbart Matvej Savvitj och Djudja som är

de osympatiska personerna i novellen. Ironiskt nog understryks deras religiositet; båda står fromt och ber kvällsbön innan de lägger sig, efter att just ha suttit och fördömt sin nästa en lång stund utan att se någon egen skuld. Matvej Savvitj hänvisar hela tiden till Gud när han fördömer Masjenka.

Även när Tjechov beskriver psykisk misshandel inom äktenskapet är det främst från mannens sida, om man undantar noveller som ”Supruga” och ”Poprygunja”, där man skulle kunna säga att kvinnornas otrohet och egoism plågar männen och därmed är en sorts misshandel.

I ”Pečeneg” talar mannen föraktfullt om sin hustru inför en tillrest gäst:

”И все она сидит и думает, думает. А о чем думает, спрашивается? А чем женщина может думать? Ни о чем. Я женщину, признаться, не считаю за человека” (8, 241).

När hon vill tala med gästen om sönerns möjlighet att få utbildning snäser hennes man av henne: ”-Ничего ты, мать, не понимаешь, и не твое это дело” (8,238).

Gästen mår dåligt av att lyssna på honom. När han ska lämna gården ser han på hustrun: ”...и было видно по ее скорбному лицу, что она завидует его свободе, - ах, с каким бы наслаждением она сама уехала отсюда!” (8, 243).

I ”Ved´ma” finns en liknande relation mellan mannen och hustrun, även om kvinnan där är mer självsäker och stark än ”petjenegens” hustru. Mannen är grov, smutsig och obildad, och dessutom vidskeplig: han tror att hans hustru är en häxa. Det är hon som genom trolldom bestämmer vilket väder det ska bli och som får förbiresande män att titta in hos dem. Flera gånger hotar mannen hustrun med att gå till prästen och ange henne för häxeri. Liksom ”petjenegen” uttalar han sig föraktfullt om kvinnor:

”Нет, баба, хитрей вашего бабьего рода на этом свете и твари нет! Настоящего ума в вас – ни боже мой, меньше, чем у скворца, зато хитрости бесовской – у-у-у! – спаси, царица небесная!” (4,99).

Hustrun biter ifrån ganska bra själ; hela deras konversation är ett enda långt gräl. Det är nästan plågsamt att läsa det. Kvinnan verkar ändå härdad och stå ut någorlunda med hans dumheter i brist på alternativ – tills en vacker ung postanställd söker skydd hos dem under ett oväder och hon förstår vilket annorlunda liv hon skulle ha kunnat ha.

Toby W. Clyman har skrivit att det ofta inte är mannen som framställs som den skyldige i dessa fall, utan livsbetingelserna i stort (”the real culprit is not the man, but the conditions of life itself”⁹). Jag håller med; ”Baby”, ”Ved’ma” och ”Pečeneg” är inte bara äktenskapsskildringar, utan säkert lika mycket kritik mot de torftiga och inskränkta miljöer som Tjechov iakttagit när han rest omkring.

Skilsmässa

Strindberg menade alltså att det borde finnas större möjligheter för par att leva samman utan att vara kyrkligt gifta, i vad han kallade civiläktenskap. Det skulle göra det mindre problematiskt att skilja sig. Han föreställde sig samtidigt att en sådan friare form av äktenskap i sig skulle göra att makarna kände sig mindre bundna och därmed blev mindre benägna att avbryta relationen:

”Icke därför att det är troligt man skall skiljas oftare än förr; lättheten att få bli skilda skall göra att bandet kännas mindre hårt och att mannen tas ur den föreställningen att han äger kvinnan” (Förordet, s.26).

Han tänkte sig också att eventuella barn skulle få de flesta par att försöka fortsätta sitt förhållande trots allt, och att de skulle ta till skilsmässa endast i särskilt svåra fall.

I *Giftas* handlar novellen ”Slitningar” om skilsmässa. När huvudpersonerna gifter sig säger folk att de är som skapta för varandra; de har samma bakgrund och samma ”blaserade” syn på livet (G, s.117). Men harmonin försvinner och de visar sig inte passa ihop. Mannen blir istället förälskad i hustruns kusin, som han har många gemensamma intressen med. När hustrun föreslår skilsmässa blir mannen förvirrad. Han kan inte leva utan kusinen:

”Vad skulle man göra! Skiljas? Det vore att dö! Fortsätta? Omöjligt! Upplösa äktenskapet, som baronen numera insåg var prostitution, och gifta sig med varandra? Ja det var det enda hederliga, om ock det var smärtsamt”.

Sagt och gjort; han skiljer sig från hustrun och gifter om sig med kusinen och de får snart ett barn. Dock störs lyckan av att omgivningen inte accepterar det nya förhållandet. Här hörs författarens röst via mannens tankar:

”Man behandlade honom som en brottsling! Och han hade ändock icke begått något brott! Han hade iakttagit alla lagens fordringar (...) den heliga kyrkan hade på stämplat papper löst honom från hans förra äktenskapslöfte (...) Huru kunde då samhället ställa sig dömande över sin egen lag?” (G, s.123).

Tjechov skriver inte ofta om skilsmässor. I slutet av ”Dama s sobačkoj” frågar sig Anna Sergejevna och Gurov: ”Как освободиться от этих невыносимых пут? Как? Как?” – och av någon anledning nämns ordet ”skilsmässa” över huvud taget inte (8, 410). Vad hade hänt ifall de hade försökt skilja sig? Hade deras kärlek överlevt ifall de hade kunnat leva öppet med varandra? Det får vi aldrig veta.

I ”Žena” funderar Pavel Andrejevitj på en eventuell skilsmässa: ”...отчего в одну из прошлых давнишних ссор я не дал ей развода или отчего она в ту пору не ушла от меня совсем, навсегда?” (7, 21). Han säger till hustrun, Natalja Gavrilovna:

”Я женился на вас не насильно. Ну, что ж, если хотите жить на свободе, идите, я дам вам волю. Идите, можете любить, кого вам угодно... Я и развод дам”.

Men hon vill inte det. ”Вы дали мне слово уехать, я очень вам благодарна, и больше ничего мне не нужно” (7,32).

Det står inte helt klart varför hon inte säger ja till möjligheten att bli fri och kanske få ett bättre liv. Det visar sig sedan att Pavel Andreitj trots allt inte åker någonstans, utan återvänder hem igen och ber hustrun att inte jaga iväg honom. Novellen slutar med att han utan särskild oro tänker ”Что будет дальше, не знаю” (7,51).

”Duel”

I ”Duel” har de båda älskande, Nadezjda Fjodorovna och Ivan Andreitj Laevskij, rymt till Kaukasus för att få leva tillsammans. Nadezjda Fjodorovna har förlupit sin man. När maken dör hade hon och Laevskij kunnat gifta sig - men då vill inte Laevskij längre. Hans förälskelse har gått över. Det har gått så långt att han känner att han hellre skulle skjuta sig en kula för pannan än leva med henne ens en månad till. Helst av allt vill han rymma från henne.

Vare sig Laevskij eller Nadezjda Fjodorovna beskrivs som särskilt sympatiska. Han dricker för mycket, spelar, är lat, egoistisk och självgod. Hon är fåfäng och lättsinnig, gör av med pengar hon inte har. Framför allt har hon varit honom otrogen, och inte med bara en man, utan med tre. Samtidigt får man som läsare se bådass tankar och känslor, deras tvivel och skuld-känslor. Det står klart att de handlar som de gör för att de har svag karaktär och helt enkelt inte förstår bättre.

Runt om paret finns ett antal människor med olika livsåskådning som kommenterar parets leverne, bl.a. den kyligt rationelle zoologen von Koren, som tycker hjärtligt illa om Laevskij och anser att denne tillhör en skadlig art som borde utrotas, samt Marja

Konstantinovna, som av religiösa skäl förfäras över att paret lever ihop utan att vara gifta.

Tjechov skrev som redan nämnts ”Duel” under påverkan av Kreutzersonatdebatten¹⁰. Det är en av hans längsta berättelser och den skiljer delvis ut sig från de andra. Som Møller konstaterar speglar berättelsen direkt den tidens aktuella debatt kring äktenskap och könsroller: ”Hovedretningerne i denne debat er alle repræsenteret i fortællingen på den ene eller den anden måde” (Møller s. 257). Laevskijs och Nadezjda Fjodorovnas förhållande står för den ”fria”, utomäktenskapliga kärleken, den ortodoxa kyrkans syn företräds av Marja Konstantinova, den försiktigt liberala av vännen Samojlenko. Även von Koren är emot utomäktenskapliga förbindelser, men inte av religiösa skäl, utan som en del av utvecklingsläran (männen väljer av naturlig instinkt ”rena” kvinnor, vilket främjar artens utveckling).

Flera gånger i ”Duel” hänvisas till Tolstoj. När Laevskij tittar på Nadezjda Fjodorovna irriterar han sig på hur hon ser ut och är klädd: ”...и он вспомнил, что Анне Карениной, когда она разлюбила мужа, не нравились прежде всего его уши, и подумал: «Как это верно! Как это верно!»” (6,381).

Laevskij retar sig på allt som rör Nadezjda Fjodorovna; hennes sjukdom, hennes sätt att äta, hennes lukt: ”...и он понимал, почему иногда любовники убивают своих любовниц. Сам бы он не убил, конечно, но, доведись ему теперь быть присяжным, он оправдал бы убийцу” (6,384-385).

Det är en indirekt anspelning på *Krejcerova sonata*, där mannen till slut dödar hustrun. ”Duel” är alltså en mycket sammansatt berättelse, med många idéer som korsas och diskuteras. På sätt och vis kan Nadezjda Fjodorovna ses som en lite mer sympatisk variant på Ariadna. Hennes uppförande är nästan likadant, om inte värre, men här får vi se handlingen även från Nadezjda Fjodorovnas synpunkt, vi förstår hur

förvirrad och osäker hon är, får se hennes skuld känslor. Det gör att vi kan känna sympati med henne trots allt. Samma sak gäller Laevskij.

Också i "Žena" fanns i dess första version en direkt anspelning på *Krejcerova sonata*. Där beskrev Pavel Andrejitj sin svartsjuka och att han såg framför sig sin hustru i famnen på en musiker, "som i Kreutzersonaten". Den passagen tog Tjechov bort i en senare version (Møller, s.259). Även "Ariadna" kan som sagt ses som en kommentar till Tolstojs bok, en ironisk sådan.

Författarens röst i berättelsen

Om Strindberg skriver Boëthius: "Berättaren är hela tiden intensivt närvarande och anger med sin ton hur varje novell bör uppfattas (...) Genomgående ses problemen på detta vis från mannens synpunkt" (s.295).

Ett par exempel: Strindberg var mån om att betona att förhållandena kunde ändras någon gång i framtiden.

"Jag har, hör på det herre, och skriv opp det, jag har angripit äktenskapet *under nuvarande förhållanden*, jag har visat att en fullkomlig sällhet är orimlig, jag har visat att kvinnan *under nuvarande förhållanden* är ofta (icke alltid) genom uppfostran bliven en tossa (...) jag har alltså icke angripit kvinnan utan jag har angripit, skriv opp det med stora bokstäver, *De Nuvarande Förhållandena*", låter han Författaren säga i förordet (s.30).

Exakt samma formulering återkommer sedan i novellen "Naturhinder", med kursivering och allt: "Jägaren hade nu fullständigt uppgivit allt hopp om kvinnans emancipation från naturlagarne, *under nuvarande förhållanden*, var han nog klok att tillägga" (G, s.143).

I "Ett Dockhem" tar Strindberg upp och "bevisar" en hel rad av sina idéer från förordet: Ibsenkritiken, det onaturliga i ogifta kvinnor, det meningslösa i att kvinnor ska lära sig lika onödiga saker (latin) som män och så vidare.

Vanligt är också att Strindberg genom själva språket visar sin inställning. I "Naturhinder" grälar makarna häftigt, och orsaken är kvinnans oresonliga – förstår man – vilja att leva självständigt. Hon kommer hem sent en kväll, men blir arg när maken är orolig. När denne sedan gör samma sak blir hon hysterisk:

"Följande dag låg frun sjuk. (...) Var hon mycket sjuk? – Åh så förfärligt! Läkaren eftersändes oaktat fruns protester. Han förklarade att det icke var farligt och att mannen kunde gå! (...) Nu brast det lös! Huhuhuhu! (...) Det blev konvulsioner och vinättika!" (G, s.141).

När kvinnan senare blir med barn blir hon arg och säger att de ska lämna bort det. När barnet kommer vill hon ändå behålla det. Strindberg visar här genom dialogen kvinnans nyckfullhet och klena logik:

"-Ska vi skicka ´n på barnhuset? (...) –Åh hade han då intet hjärta? –Jo då, vad han hade! Och den lilla blev hemma!" (G, s.142).

Det stora antalet utropstecken i Strindbergs berättelser, liksom många korta uttryck som "Pang!", "Och så var det färdigt!" och liknande, bidrar till intrycket av känslsamhet och engagemang.

"An essential feature of Chekhov's allusive mature work is the author's self-effacement. Consequently, he often allows his own point of view to be expressed by one or more characters. As a result, it is not easy to establish exactly whose viewpoint – the author's, the narrator's or the hero's – is expressed. It is also true that the choice of the same subjects, and the portrayal of similar characters and situations, can reveal Chekhov's sympathies and antipathies", skriver De Maegd-Soep om Tjechov (s.47).

För Tjechov var objektivitet en oerhört viktig princip. I brev till unga författare som bad om råd var det ofta subjektivitet och sentimentalitet han kritiserade (De M-S, s.48). Han förnekade vanligtvis att personerna han skrev om hade förebilder i verkligheten, även om en del människor tyckte sig känna igen sig eller andra (De M-S, s.82-83).

III. Slutsatser och sammanfattning

Under arbetet med uppsatsen har jag kunnat konstatera att det precis som jag trodde innan finns många skillnader mellan Strindberg och Tjechov i deras sätt att skriva, både i sättet att närma sig ämnet och i deras stil. Men det finns också en del likheter.

För det första förenas de båda författarna i ett genuint intresse för frågor som rör förhållandet mellan könen, kärlek och familjeliv. Strindberg deltog aktivt i den debatt kring ämnet som fördes vid tiden. Han var öppen med sina åsikter och var inte rädd för att skriva texter där dessa åsikter klart framgick. Han väckte starka känslor.

Tjechov deltog också i debatten i Ryssland, men mer i skymundan, genom sina berättelser. En del av hans samtida såg detta, andra kritiserade honom för att vara oengagerad. Tjechov hade ambitionen att beskriva verkligheten objektivt och realistiskt. Han tyckte inte om att framföra sina åsikter allt för tydligt.

När det gällde synen på kvinnans ställning gick författarnas åsikter också oftast isär.

Tjechov var positiv till att kvinnor skulle utbilda sig och arbeta, medan Strindberg ansåg att deras främsta uppgift var att få barn. I Strindbergs noveller är det som regel mannen som är den förtryckta parten i äktenskapet, medan det är mer blandat hos Tjechov. Han har en rad noveller där kvinnor behandlas illa. I en fråga var Strindberg mer radikal än Tjechov, i det att han uttalade sig för kvinnlig rösträtt.

Kärleksförbindelserna hos Strindberg leder mycket ofta till barn, medan det

anmärkningsvärt sällan gör det hos Tjechov. Överhuvudtaget är barnen mycket mer närvarande i Strindbergs äktenskapsskildringar, både som källa till glädje och till konflikt. Han verkar ha haft en i grunden mer positiv syn på äktenskapet, en romantisk idealbild över hur det skulle kunna vara, medan Tjechov verkar inta en mer skeptisk hållning.

I vissa frågor hade dock författarna liknande inställning: båda uttryckte en liberal syn på föräktenskapliga förbindelser och på att man inte borde kräva avhållsamhet för kvinnorna när man inte gjorde det för männen, båda var för att man skulle få välja sin make/maka själv. Religionen är inte särskilt närvarande hos någon av dem i dessa berättelser, man märker inte av någon särskild moralism.

Strindberg kallas ju ofta för kvinnohatare, och det finns verkligen en hel del nedvärderande uttalanden hos honom om kvinnor i andra verk. Just här i *Giftas* upplever jag det mer som att han tycker om kvinnor - om de bara kunde förstå sitt eget och männens bästa, det vill säga om de nöjde sig med att vara mor och maka. När det gäller Tjechov vill jag inte kalla några av hans noveller för misogynia. De negativa kvinnoporträtten hos honom vägs mer än väl upp av de positiva, samt av en rad negativa skildringar av män. De flesta personerna hos Tjechov är dessutom en blandning av negativt och positivt. Jag upplever att han skildrar även många osympatiska personer med en sorts sorgsen och trött förståelse, ibland med viss indignation och sarkasm (som mannen i "Pečeneg"), men sällan så känslösamt som Strindberg.

Det ryska censursystemet gjorde att Tjechov, enligt honom själv, alltid hade censuren i åtanke när han skrev (De M-S, s.41). Vi får aldrig veta hur hans berättelser hade sett ut om han hade känt sig fri att skriva precis vad och hur han ville. Även Strindberg

råkade ju som bekant ut för problem av samma natur just i samband med *Giftas*. Han fick bland annat ta bort en del ord som kunde uppfattas som alltför grova.

Både Tjechov och Strindberg verkar ha haft en stor nyfikenhet på och ett vetenskapligt intresse för människor och relationer, om än ur olika perspektiv.

Något som slutligen förenar de båda författarna är deras humor; båda skriver ofta med en tydlig glimt i ögat.

Noter

¹ När De Maegd-Soöp sedan delar in novellerna i "tidiga" och "mogna" (kapitlen 3 respektive 4) är inte gränsdragningen solklar; vissa noveller skrivna 1886 har fått ingå i den "tidiga" gruppen, andra från samma år i den "mogna".

² Alla uppgifter i detta avsnitt är hämtade ur Coontz' bok, ss. 145-195. Hennes skildring gäller framför allt England, Frankrike och USA, men ungefär samma utveckling i stora drag kan sägas gälla Sverige och Ryssland.

³ Allt i avsnittet som gäller Sverige hämtat från Boëthius, ss.13-63.

⁴ Jag har gjort en ungefärlig översättning av detta avsnitt av 1836 års ryska lag som finns i Richard Stites bok, alltså från engelska.

⁵ Uppgifterna i det efterföljande stycket är hämtade från hans bok, främst ss. 245-267

⁶ Hans Lindström har gjort en genomgång av vilka böcker Strindberg hade i sitt bibliotek, samt vilka lån som finns registrerade på honom på olika bibliotek. Ingenstans finns någon bok av Tjechov nämnd.

⁷ Redan under 1890-talet publicerades några novellsamlingar av Tjechov i svensk översättning. Av de noveller som nämns i uppsatsen kom "Imeniny" ("Namnsdagsfesten") och "Žena" ("Min hustru") 1896, och "Ariadna" och "Poprygunja" ("Vindböjtel") 1903.

⁸Se annars novellen ”Pripadok” (1889), som handlar om några studenters bordellbesök.

⁹ T.W. Clyman ”Čexov’s Vicitimized Women”, artikel i *Russian Language Journal*, Vol. XXVIII, no.100 (1974), 30 – hänvisningen finns hos de Maegd-Soëp, s.92-93.

¹⁰Att ”Duel” var en direkt reaktion på Tolstojs *Krejcerova sonata* observerades också av Tjechovs samtida. I en recension i tidningen *Trud* år 1892 skrev recensenten om novellen att den ”как бы представляет полемический ответ художника на «Крейцерову сонату» гр. Л. Толстого” (*Trud* 1892, No 2, s.479 – hänvisningen finns i kommentaren till band 6 av Tjechovs samlade verk.

Källor och litteratur

Primärlitteratur:

Strindberg, August, Giftas I-II, August Strindbergs samlade verk del 16, Stockholm:

Almqvist & Wiksell 1982

Čechov, A.P., Sočinenija T.16 Pis´ma (1893-1896), Moskva 1949

Čechov, A.P., Sočinenija T.18 Pis´ma (1899-1900), Moskva 1949

Čechov, A.P., Sočinenija T.19 Pis´ma (1901-1902), Moskva 1950

Čechov, A.P., Sočinenija T.20 Pis´ma (1903-1904), Moskva 1951

Čechov, A.P., Sobranie sočinenij v dvenadcati tomach, T.4 – rassказы 1886, Moskva 1955

Čechov, A.P., Sobranie sočinenij v dvenadcati tomach, T.6 – povesti i rassказы 1888-1891, Moskva 1955

Čechov, A.P., Sobranie sočinenij v dvenadcati tomach, T.7 – povesti i rassказы 1888-1891, Moskva 1956

Čechov, A.P., Sobranie sočinenij v dvenadcati tomach, T.8 – povesti i rassказы 1895-1903, Moskva 1956

Čechov, A.P., Zapisnye knižki, Moskva: Vagrius 2000

Sekundärlitteratur:

Bergstrand, Märta, Från Karamzin till Trifonov, Stockholm: Almqvist & Wiksell

International 1985

Boëthius, Ulf, Strindberg och kvinnofrågan, Stockholm: Prisma, 1969

Coontz, Stephanie, Marriage, a History, Viking 2005

- De Maegd-Soëp, Carolina*, Chekhov and Women, Columbus, Ohio: Slavica Publishers 1987
- Lafitte, Sophie*, Tjechov: bilder och dokument, Lund: Gleerup 1967
- Levander, Hans*, Tre ryssar, Stockholm: Carlssons 1988
- Lindström, Hans*, Strindberg och böckerna I, Uppsala: Svenska litteratursällskapet 36, 1977
- Lindström, Hans*, Strindberg och böckerna II, Uppsala: Svenska litteratursällskapet 42, 1990
- Mazzarella, Merete*, Otrohetens lockelse, Helsingfors: Forum 1997
- Møller, Peter Ulf*, Efterspil til Kreutzersonaten, Köpenhamn: Gyldendal 1983
- Nabokov, Vladimir*, Lekcii po russkoj literature, Moskva: Nezavisimaja Gazeta 2001
- Nasilie i social'nye izmenenija, II-III, Moskva: Centr ANNA 2000
- Nilsson, Nils Åke*, Ibsen in Russland, Stockholm: Almqvist & Wiksell 1958
- Novellanalyser, red. Vivi Edström och Per-Arne Henricson, Stockholm: Bokförlaget Prisma 1970
- Strindberg, The Moscow Papers, red. Michael Robinson, Strindbergssällskapet Stockholm 1998
- Zajcev, Boris*, Čechov, Moskva: Družba narodov 2000